REVISTA CULTULUI MOZAIC

Nr. 375

Anul XXII • ELUL 5736 • 12 pagini, 1 leu

15 SEPTEMBRIE 1976

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: BUCUREȘTI, STR. SF. VINERI 9 — TELEFON 15.50.90

MESAJUL DE ROȘ HAȘANA 5737

adresat de Eminența Sa d. Șef rabin dr. MOSES ROSEN credincioșilor și comunităților evreiești din Republica Socialistă România

IUBIȚI FRAȚI ȘI SURORI,

Pregătindu-vă să începeți un nou capitol în viața voastră luați aminte la cuvintele profetului היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו **„Poate oare să răsune șofarul în cetate și poporul să nu se cutremure ?" (Amos III, 6). Zilele de răspîntie între anul care se încheie și acel ce începe sînt, într-adevăr, „zile cutremurătoare".** ימים נורא ראים. **Marile probleme ale existenței umane ies la iveală, din adîncurile subconștientului nostru, trezite de glasul cornului de berbec care ne amintește** היום הרת עולם **„azi e ziua creației lumii". Evocarea cosmogoniei, a rostului acestei vieți, a nimicniciei și totodată a măreției ei, nu mai sînt apanajul filozofilor ci devin o îndatorire elementară a fiecăruia, a celui mai simplu dintre noi, a acelor mulți și anonimi, pe care poporul îi denumește în mod atît de sugestiv** pușete idn.

De aceea în concepția noastră Roș Hașana și Iom Kipur sînt în primul rînd sărbători universaliste, în care în balanța marei judecăți nu se află numai destinul nostru, ci acel al întregei creațiuni, a tuturor noroadelor. Înfășurat în talit, evreul se roagă, imploră, se luptă cu însuși Creatorul, pentru umanitatea întreagă, pentru acea umanitate în mijlocul căreia nu o singură dată a rămas izolat, singuratec, hulit și obidit.

מי יעלה בהר ה׳ ומי יקום במקום קדשו? **„Cine e acel vrednic de a urca muntele lui Dumnezeu și cine e acel care poate să stea în sălașul sfinției sale ?" (Psalm XXIV, 3) răsună cu frenezie, cu evlavie, cu patos și pioșenie, glasurile milioanelor de evrei, care se înaltă în aceste zile spre înălțimile celeste.**

Cu o perspectivă cosmic, evreul dă deoparte toate suferințele, toate umilințele, toate patimile bietei ființe omenești și întîmpină noul an sub speciae aeternitatis **„prin prisma veșniciei", integrîndu-se în marea familie a omenirii și rugîndu-se pentru dînsa.**

De fapt, aceste zile și aceste rugăciuni nu sînt decît o sinteză a ceea ce, în decursul veacurilor și mileniilor, a constituit viața de toate zilele a evreului, lupta, sacrificiile pentru promovarea a tot ceea ce e generos și nobil, a tot ceea ce constituie noul, progresul.

De atunci, de cînd șofarul a devenit simbolul uriașei forțe de auto-jertfire a celui dintîi evreu, Avraham, pe muntele Moria, și pînă în zilele noastre au curs rîuri de sînge, sîngele martirilor, eroilor, luptătorilor evrei care întotdeauna au știut să fie în primele rînduri ale marilor mișcări înnoitoare ale omenirii.

Haarat olam înseamnă gestația lumii. **Durerile facerii unei lumi noi le-am simțit de nenumărate ori, noi,** Alt-Neu, **noi, purtătorii învățăturii milenare, străbătută de suflul proaspăt de înnoire.**

În același timp, șofarul răsună spre a ne aminti de cei dintîi pași făcuți de poporul nostru pe cărările istoriei. Jertfe, Akeda, **mereu jertfe, mereu prigoane, mereu chinuri, spre a ne împlini țelurile, spre a ne realiza învățătura, spre a ne înfăptui idealurile. Muntele Moria se află acolo, în orașul cel sfînt, pe pămîntul făgăduinței, Ierușalaim.**

Șofarul răsună spre a ne chema să fim buni și credincioși evrei, devotați și demni fii ai umanității, de a lupta pentru binele și progresul tuturor și a nu uita nici o clipă, atunci cînd e vorba de propriul nostru destin, cuvintele înțeleptului Hilel אם אין אני לי, מי לי **„Dacă nu voi fi eu pentru mine, cine va avea grijă de mine ?" (Avot I 14).**

Iată gînduri, sentimente ce le răscolesc zilele în care se întîlnesc anul ce l-am încheiat cu acel pe care îl începem.

Să lăudăm pe Atotputernicul că în scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România, putem să ne împlinim această dublă îndatorire, aceea de a fi cetățeni leali și totodată demni și buni evrei, să ne afirmăm apartenența națională și religioasă și totodată să fim respectați ca cetățeni devotați ai unei țări în care sub ochii nostri, zi de zi, noblețea sufletească, dreptatea, progresul social clădesc o viață nouă, deschid perspectivele unui viitor luminos.

Binecuvîntarea celui Atotputernic să se reverse, iubiți frați și surori, asupra căminelor voastre, să vă hărăzească bucurie în munca brațelor și minților voastre, să hărăzească întregului Israel și tuturor popoarelor mult năzuita pace — Șalom.

Cu tradiționala urare de Leșana tova tikateiva

Dr. MOSES ROSEN
Șef rabin al cultului mozaic
Președintele Federației Comunităților Evreiești (M) din R. S. România

Cu prilejul noului an 5737 adresăm cititorilor noștri tradiționala urare

שנה טובה

Un an bun, sănătate, pace și prosperitate.

VIZITĂ DE PREZENTARE

În ziua de 10 septembrie a.c. Excelența sa d. *Shamai Cahana*, ambasador extraordinar și plenipotențiar al statului Israel, însoțit de d. *Mordehai Avgar*, ministru-consilier, a făcut o vizită de prezentare Eminenței Sale d-lui Șef rabin dr. Moses Rosen, președintele Federației Comunităților Evreiești din R. S. România.

În cadrul vizitei, care a decurs într-o atmosferă cordială, Eminența Sa a adresat urări de succes deplin în activitatea noului ambasador. Totodată, în legătură cu apropiatul nou an 5737, a adresat sacerdotala binecuvîntare de pace și prosperitate poporului din Israel.

În după amiaza aceleeași zile, d. ambasador împreună cu d-na Cahana și alte persoane din cadrul ambasadei au luat parte la serviciul divin de *Kabalat Șabat*, la Templul coral.

Șofarul în tradiția iudaică

An de an la apropierea sărbătorilor din luna Tișri se face auzit sunetul șofarului, care vine să anunțe sfîrșitul unei perioade și începutul alteia.

În vechime, șofarul era folosit pentru a aduna mulțimea, pentru a o îndemna la luptă, precum și pentru a înfricoșa pe dușman. Mai era folosit și pentru a anunța o interdicție sau o autorizație de natură religioasă și constituia, de asemenea, unul din instrumentele uzitate în serviciul tribunalului rabinic. Cînd trebuiau adunați cetățenii unei localități pentru ca aceștia să ia parte la o înhumare se suna din șofar. Se mai suna din șofar în ajunul zilelor de Șabat și sărbători pentru a anunța încetarea activității.

Ulterior s-au mai adăugat alte două ocazii de folosire a șofarului :

— cazuri de excomunicare din cadrul comunității (Cf. Kiduşin 70 a) ;

— cu ocazia zilelor sacre din luna Elul, de Roș Hașana și la sfîrșit de Iom Kipur.

Aceste împrejurări cînd se suna din șofar se găsesc semnalate în Biblie și în Talmud.

O TRADIȚIE STRĂVECHE

Biblia amintește de 72 ori tradiția sunării din șofar. Prima referire o găsim cu ocazia Revelației de pe muntele Sinai : „În ziua a treia au fost tunete și fulgere ; un nor gros acoperea muntele și un sunet foarte puternic de șofar se auzea. Moșe vorbea și Dumnezeu îi răspundea printr-o voce". (Exodul 19,16). Faptul că șofarul este prezent în acest moment atît de important își are semnificația lui și i-a determinat pe mulți să-i atribuie acestui instrument o mare valoare religioasă. Momentul divin al Revelației este, de altfel, evocat în amănunt în rugăciunea a treia din Musaf de Roș Hașana.

Sunetul șofarului este obligator, după Tora, la fiecare 50 de ani, anul jubileului : „Luna a șaptea, ziua a zecea a lunii, în ziua de Kipur, veți face să se audă sunetul șofarului în întreaga țară. Veți sanctifica fiecare al cincizecelea an proclamînd în țară libertatea pentru toți locuitorii săi. Anul acela va fi pentru voi jubileu, cînd fiecare se va întoarce la locul său, cînd fiecare se va întoarce la familia sa".

În ce privește obiceiul de a suna din șofar de Roș Hașana, în Tora nu se află nici o indicație lămuritoare, astfel că semnificația lui se deduce din recomandarea cu privire la anul jubiliar.

Într-o perioadă ulterioară, cînd are loc întoarcerea din exilul babilonean, lîngă Nehemia pășește un sunător din șofar : „Zidarii construiau avînd fiecare sabia la șold iar un trîmbițaș (sunător din șofar) era lîngă mine (Nehemia 4,12). Aceasta pentru ca „În orice loc veți auzi glasul

(Continuare în pag. VI-a)

O lume într-o carte poștală...

Mărginită de o bordură înflorită, de o ghirlandă de flori sau de simple împletituri dantelate, centrul dreptunghiului de carton poartă inscripția tradițională : „Leșana tova tikatevu, *să fiți înscriși într-un an bun". Așa arătau primele cărți poștale evreiești, a căror tipărire a început spre sfîrșitul veacului trecut. Ocazionate la început de Roș Hașana și cuprinzînd urările tradiționale consacrate* **anului** *nou, cărțile poștale au devenit repede mici opere de artă exprimînd dorințele sincere și generoase ale oamenilor simpli. Cărțile poștale au devenit astfel un crîmpei al culturii populare idiș, prin care ni se dezvăluie și astăzi o lume a sentimentelor frumoase, a dorințelor de mai bine pentru ceilalți oameni, dar și o mare bogăție de amănunte ale vieții de fiecare zi la evreii din toată lumea.*

Cu timpul, au ajuns să reflecte cea mai mare parte a activităților

obștești, a preocupărilor colective și individuale, atît a celor legate de cult ca și pe cele laice. Căci, dacă, la început micuțul dreptunghi de carton reprezenta o amintire — un portret sau o urare de departe — cu timpul el a devenit un mesager al comunității, anunțînd întîlniri, servicii de cult sau chiar înmormîntări. Tot prin cărți poștale se făceau și se mai fac încă invitațiile la bar-mițva, la ceremoniile de circumcizie, ca și subscripțiile pentru ziarele idiș sau anunțurile de spectacole teatrale. În toate limbile și în toate comunitățile, cartea poștală a trăit alături de oamenii simpli, exprimîndu-le plastic și direct visurile și speranțele. Ea a plîns uneori, alteori a rîs și a amuzat, întotdeauna a fost alături de oameni, de necazurile și bucuriile lor. Fiind purtătoarea unei mari bogății sufletești, cartea poștală s-a transformat cu timpul într-o operă de artă, simbol și gest concret al nevoii de comunicare, și-a creat un limbaj propriu care grăiește oamenilor în modul cel mai clar și expresiv. Cuprinzînd o lume, cartea poștală este ea însăși o lume. O lume bogată, frumoasă, nu rareori naivă. Dar tocmai naivitatea, ingenuitatea modului de expresie popular, este ceea ce îi farmecă pe iubitorii acestei lumi de carton. Căci este o lume

MIRELA ȘAIM

(Continuare în pag. II-a)

PELTZ

de Eugen Barbu

În revista „Viața studențească", scriitorul Eugen Barbu a publicat acest portret al autorului „Căii Văcărești".

În lecturile mele pe sub bancă, în liceu, autorii încăpeau într-un fel de bandă rulantă în care alegerea nu acționa din pricina foamei de lectură. Între Panait Istrate, Dorgeles, Romain Rolland, G. M. Zamfirescu și Stoian G. Tudor îmi căzu în mînă și un scriitor cu numele de Peltz, autor al unui roman de evocare a Căii Văcărești, plin de parfum și de culoare, construind în stil balzacian o lume evreiască, pe care nu aveam de unde s-o cunosc, cu un simț remarcabil al autenticității. Mai tîrziu, aveam să-l întîlnesc la Uniunea Scriitorilor pe acest domn amabil, glumeț, de o amabilitate directă, lipsită de protocol, ce-ți merge direct la inimă. Dincolo de vîrstă ne împrietenirăm instantaneu, și în ce mă privește declar și aici că i-am rămas un fidel statornic, pentru că lumea lui mi-era familiară, el evocase cu o pană grasă ceea ce aveam să încerc să descriu și eu mai tîrziu : universul umil al cartierelor, cu mici meseriași, cu amărîți, cu fete pornite pe o cale strîmbă, cu dramele lor negrăite, dar nu mai puțin înfricoșătoare. O tristețe uriașă, o nostalgie fără nume plutește în paginile remarcabile ale acestui scriitor cu totul remarcabil.

Fuhn și Milyesther și bunica Leia, Paul și Moriț, Rubin visînd la o sală de dans cu frumuseți de cartier, zgomotul mașinilor de cusut, mirosurile caselor sordide în care ard lămpi de gaz și fierbe o mîncare sărăcăcioasă, sentimentalismul discret al personajelor ce pîndesc din spatele perdelelor afumate o întîmplare fericită sau o evadare fără întoarcere, dincolo de care nu există decît alternativa morții sau a reușiteі, evenimentele locale descrise cu o pană sagace, începînd cu nunțile și înmormîntările, cu slujbele habotnice și cu ieșirile necontrolate ale unor huligani, totul se constituie într-un tablou pestriț, viu, plin de o încărcătură emoțională de neuitat.

Halucinantul Han cu tei, care amintește atît de flagrant de Gorki, și de Azilul său de noapte, acea melopeică, lipsită de violență, cu izbucniri rare și teatrale, cu prezența atît de tragică și pitorească a unui Hamlet ratat care latră și miaună pentru cîțiva creițari m-au cîștigat nelimitat. Bancherul Micu Braun, cum observa Călinescu, face parte din fauna autorului „Comediei umane", are dimensiuni și traiect dramatic în toată această desfășurare și personagii decrepite, luptîndu-se pentru un loc sub soare. Dar Ioină, tip funambulesc și nostalgic, trăind iubiri iluzorii, dar croitorul Mehală, cel ce visează la lucruri de neatins într-o existență atît de banală și lipsită de perspectivă, dar Liza, dar Berl...

I. PELTZ

Un ochi necruțător străbate prin aceste ziduri igrasioase, o luptă neîndurată scrutează interioarele și sufletele omenești adăpostite între pereții sufocați de aspirații nemărturisite, de visări pline de neliniște. Niciodată nu am avut fizic senzația de anxietate extremă ca în momentele în care citeam aceste pagini încărcate de drame ca un depozit de exploziv. Un înger negru și un înger alb, al nădejdii, veghează peste acoperișuri sufletele gata să părăsească totul sau să zboare într-un tărîm necunoscut, în care mizeria va fi reluată poate de la cap, viața reconstruită după un tipic asemănător. Numai cine nu a simțit invazia secretă a umezelii în pereții neîncălziți, numai cine nu știe izul abia deslușit în nări al sfogelii pe pereții cîrpiți cu bălegar și stropiți cu var albastru nu poate înțelege tristețea ucigașă a interioarelor lui Peltz. Numai cine a trăit în saloane bine încălzite, între perdele scumpe și lucruri orbitoare, auzind lucruri deosebite și strălucite conversații nu poate înțelege sufletul domnișoarei Mili. Poate limbajul acestui mediu a deranjat unele urechi și a zgîndărit unele susceptibilități, dar tocmai brutalitatea descrierii era în vremea apariției romanului cu același nume un tragic și violent semnal de alarmă. Peltz descrie o lume abandonată definitiv, trăind după legi crude, încercînd să fure de la viață ceea ce nu i se distribuise niciodată la acest ospăț.

Văd în romancier un tragic dens, pe nedrept uitat de o critică grăbită, superficială și lipsită de simțul orientării. O reconsiderare rapidă se impune spre cîștigul literaturii noastre în care Peltz își are un loc bine definit.

Originea unor expresii idiș

La baza întregii vieți iudaice, stau principiile halahice, deoarece Halaha *(partea din Talmud care cuprinde legi și norme obligatorii) nu este numai un cod religios privind relațiile dintre credincios și Dumnezeu, ci și normele de conduită ale existenței de fiecare zi. Idișul fiind o limbă de fiecare zi a evreului, nu este de mirare că în ea se găsesc dese expresii halahice.*

Cînd o persoană este foarte înceată și îi trebuie mult timp ca să realizeze ceva, vorbitorul de idiș spune : „Îi ia un an și o miercuri" (a iur mit a mitvoh). *Această expresie își are originea în tratatul talmudic* Ketuvoth *57, care se referă la ceremonia căsătoriei. Spre a înțelege sensul expresiei este necesar să ne amintim că după legea religioasă iudaică ceremonia căsătoriei constă din două părți succesive. Prima este aceea cînd bărbatul oferă femeii un inel și pronunță formula sacramentală : „Iată, te-am sfințit pe tine prin acest inel, spre a-mi fi soție după legea lui Moșe și Israel". A doua parte a căsătoriei este încheierea propriu-zisă a căsătoriei, care dă perechii dreptul de a conviețui ca soț și soție. Aceste două părți pot fi separate în timp. În perioada mișnaică căsătoriile contractîndu-se la o vîrstă foarte tînără a fetei, încheierea propriu-zisă a căsătoriei — partea a doua a ceremoniei — avea loc în mod obișnuit mult timp după cea dintîi, logodna. Tradiția a statornicit ca ceremonia a doua să fie efectuată 12 luni după prima. Totuși, există o clauză care permite ca ceremonia să fie amînată cu cîteva zile peste acest termen de un an și anume pînă miercurea următoare, deoarece miercuri, după cum arată Mișna, este o zi oportună pentru căsătorie. De aceea anul convenit este de fapt „un an și o miercuri", în acord cu pasajul respectiv din* Ketuvoth.

Expresia „o să plătească ca un tată" (er vit tolen vi a tate) *pare să fie un fel simplu de a spune că tatăl este acela care, totdeauna, are de plătit cheltuiala. De fapt, însă, expresia se bazează pe un principiu al Legii în care cuvîntul ebraic, „tată"* av, *plural* avot, *are și sensul de „categorie majoră". De aceea, expresia menționată vrea să însemne „el va plăti ca un om care plătește amenda de categorie majoră". În tratatul* Bobe Kame *5-A găsim următorul pasaj : „Toate cele din categoriile majore* (avot) *sînt de despăgubit (de replătit) cu pămîntul cel mai bun.* Exodul *stabilește răspunderea pentru paguba făcută proprietății altuia. Numărul categoriilor este mai mare în Talmud, dar ideea este aceeași : categoriile majore trebuie plătite cu ceea ce ai mai bun. De aceea, expresia „o să plătească ca un tată", este un joc de cuvinte inspirat de dublul sens al lui* avot *(„tați" și „categorii majore"). Expresia vrea să spună de fapt : „va plăti serios". Iată dar încă un exemplu cînd o expresie curentă își are rădăcinile în Legea iudaică.*

Există apoi expresii în idiș care la prima vedere par să-și aibă izvorul în superstiție, dar care, examinate mai îndeaproape apare că se bazează pe Legea iudaică. Cea mai cunoscută din acest grup este expresia „Marțea este o zi norocoasă" (dinstik iz a mazeldiker tug). *Originea acestei expresii este în Geneză unde relatarea fiecărei zile a creației se încheie cu expresia „Și a văzut Dumnezeu că e bine". Această expresie se referă la fiecare zi cu excepția celei de luni, iar pentru marți este repetată de două ori. Iată cum sună acest pasaj : „Uscatul l-a numit Dumnezeu pămînt, iar adunarea apelor a numit-o mări. Și a văzut Dumnezeu că e bine. Pămîntul a dat din sine verdeață : iarbă, care face sămînță după felul și asemănarea ei, și pomi roditori, cu sămînță după felul de pămînt. Și a văzut Dumnezeu că e bine. Și a fost seară, și a fost dimineață : ziua a treia (Gen. 10, 12, 13). De aceea și în literatura rabinică atunci cînd se menționează ziua de marți, se face adăugîndu-se — „ziua în care* ki-tov *— „este bine" ! Fără îndoială că atît expresia rabinică, cît și cea din limba idiș au aceeași origine.*

Există de asemenea un grup de expresii care provin din normele care reglementează sacrificiile din Templu. De exemplu, o persoană pe care oricine își permite să o trimită de colo-colo este denumită „un țap public" (a kehilișer bok). *Aceasta își are origina în următorul pasaj din Tora (Deut. 15, 19) : „Tot întîiul născut de parte bărbătească, ce se va naște din vitele tale cele mari și din vitele mărunte ale tale, să-l închini Domnului Dumnezeului tată". După cum arată erudiții, acest animal prim născut trebuia sacrificat pe altarul Templului. Chiar și azi cînd nu mai există nici sacrificii nici Templu, aceste animale primnăscute, din punct de vedere ritual nu pot fi sacrificate dacă au un cusur care, pe vremea Templului, le-ar fi făcut inapte de aceasta. De aceea, la agricultorii evrei, țapul mascul prim-născut era lăsat liber și, pentru că proprietarul nu-i dădea nutreț, țapul rătăcea prin tîrg de capul lui. De aici expresia populară susamintită.*

Acestea sînt numai cîteva din exemplele care arată că limba idiș s-a îmbogățit cu multe expresii a căror origine se află în scrierile religioase ebraice.

V. SOLOMON

O lume într-o carte poștală...

(Urmare din pag. I-a)

cu amintiri nostalgice și suflet frumos, o lume a imaginilor tradiționale de cult și a scenelor cotidiene laice. Cartea poștală evreiască expune o imensitate de desene, simple sau complicate, înfățișînd cărți, păsări, flori, și desigur oameni. În nenumărate culori și aranjamente apar inimi și mîini împreunate, simboluri ale prieteniei, copii, scene pastorale. Însă cele mai autentice exemplare ale acestei lumi de carton și culoare sînt acelea în care apar candelabre, menore, șofarul, Tora, steaua lui David, tablele legii ca și multe alte simboluri ușor de identificat. O caracteristică a acestor cărți poștale este aceea că, deși inițial erau destinate urărilor de Roș Hașana, cu timpul au început să fie folosite cu prilejul mai tuturor sărbătorilor din calendarul iudaic. Prin aceasta s-a lărgit și aria imaginilor reprezentate : pitoreasca lume a ilustratelor începe să fie populată de evrei care studiază sau se roagă în sinagogă, fac opere de caritate, într-un cuvînt, ilustrează cît mai complet condiția evreiască în comunitățile europene.

La răscrucea dintre real și ideal, ilustratele evreiești cuprind un tezaur de credințe, speranțe, sentimente și fapte înfățișate cu mijloacele artei populare. Și cum oare să nu fi emoționat privind o carte poștală veche, decolorată de vreme, care poartă inscripția : Ghetto, Mellah, Judengasse, Rue de la Juiverie, Calle de la Juderia, Jew Street ? Sau acele cărți poștale care evocă lagărele morții ori poartă imaginea monumentului Ghetoului din Varșovia ? Astăzi ca și altădată cartea poștală evreiască este o lume plină de semnificații, dar mai ales de sentimente. Ea ne arată o imagine, sau ne spune o poveste, sau ne amintește o învățătură, întotdeauna ne comunică un mesaj legat de vechile credințe și obiceiuri fiind un simbol al istoriei și artei evreiesti.

DOCTORAT

Profesorul Lazare Landau și-a susținut teza de doctorat la Universitatea Paris I, Panthéon Sorbonne. El a obținut titlul de doctor în litere pentru lucrarea intitulată „Jules Isac, Franța și evreii — 1877—1939, conștiința individuală și destin colectiv".

MOTORUL CU NUMĂRUL 5 000 000

De pe benzile de montaj ale Întreprinderii de motoare electrice din Pitești a ieșit cel de-al 5 000 000-lea motor electric fracționat, realizat de la începutul fabricației și pînă la finele lunii iulie. În cei peste opt ani care s-au scurs de la data integrării în circuitul productiv al acestei unități industriale au fost introduse în fabricație mai mult de 80 tipuri de motoare electrice asincrone și fracționare, concepute în aproape 250 variante constructive și de tensiune.

NOI STUDII TRACICE

Istoria tracilor — procesul de formare și dezvoltare a acestui mare grup etnic din care au descins geto-dacii, reține tot mai mult atenția cercetătorilor români. Un studiu complex, aparținînd cercetătorului Sebastian Morintz de la Institutul de arheologie din Capitală se oprește asupra celei mai vechi perioade, cuprinzînd secolele XII—XIV înaintea erei actuale. Trăsăturile ce o definesc sînt așezările omenești durabile (ieșite la iveală în urma cercetărilor arheologice) o dezvoltare deosebită a metalurgiei bronzului și aurului, ca și a tehnicii ceramicii. Cercetarea merge pînă la momentul în care purtătorii culturii materiale din spațiul carpato-dunărean intră în lumina istoriei scrise sub numele de geto-daci.

CONFERINȚA REPUBLICANĂ DE CHIMIE FIZICĂ

La București s-au desfășurat lucrările celei de a 5-a Conferințe republicane de chimie fizică generală și aplicată, organizată de Centrul de chimie fizică din Institutul central de cercetări chimice și catedra de chimie fizică și tehnologie electrochimică a Institutului de chimie. Au participat peste 600 de specialiști-cercetători, cadre didactice din învățămîntul superior, personal tehnic din unități economice din țară, precum și invitați de peste hotare. În cadrul a opt secții au fost prezentate referate și comunicări referitoare la domeniile importante ale chimiei fizice, precum și lucrări privind multiplele laturi aplicate ale acestei științe în industria metalurgică, construcții de mașini, industria ușoară etc.

CARTIER DE LOCUINȚE

Constructorii gălățeni au început lucrările unui nou ansamblu de locuințe. Amplasat la intrarea în municipiu dinspre București, noul ansamblu a fost denumit „Ada Marinescu" și este cel de-al șaselea cartier nou de locuințe ce se realizează în orașul de pe Dunăre. În final, noul cartier va cuprinde 3 200 de apartamente alcătuite din blocuri cu 10 și 12 etaje, cu spații comerciale la parterul blocurilor, un dispensar, două școli, două grădinițe, două creșe și alte instituții social-culturale.

25 de ani de la moartea gaonului rabi Avraham Arie Rosen ז״ל

Sufletul său era însetat de Tora

de Şef rabin dr. MOSES ROSEN

Cum mi-l amintesc ? Care este cea dintîi imagine a sa săpată apoi adînc în sufletul meu ? Ţinîndu-mă în braţe, înfăşurat într-un talit lung, cu ochii săi luminoşi aţintiţi asupra unei cărţi deschise, îndemnîndu-mă să repet după dînsul : alef-beit...

...Au trecut ani de atunci. Ani grei şi plini de zbucium. Anii războaielor şi ai pogromurilor, anii sărăciei şi suferinţelor. Nimic din toate acestea n-au fost în stare însă să-l smulgă de lîngă carte, marea pasiune a vieţii sale. Niciuna din imaginile ulterioare care s-au imprimat în sufletul meu nu poate fi deslipită de aceea a unor foliante talmudice în care se cufunda cu totul. Tot aşa, cu ochii minţii îl văd scriind, scriind mereu, încredinţînd hîrtiei comori de gîndire, tălmăciri măiestre, răspunsuri la întrebări în materie de legislaţie religioasă ce i se îndreptau din toate părţile lumii...

...Tîrziu, după miezul nopţii. Tîrguşorul dormea de mult. Peste tot, beznă ; numai un singur geam luminat, acel din odaia în care între mii de vechi tratate, el şedea la masa de lucru şi învăţa. Adormiseră parcă toate răutăţile, amuţiseră toţi duşmanii, dispăruseră toate primejdiile. Oceanul învăţăturii se deschidea larg înaintea sa, făcîndu-l să ignore realitatea hidă şi să guste din suprema fericire, aceea de a înota în minunata nemărginire a Învăţăturii.

...În zori el era cel dintîi care se trezea לעבודת בורא să-l slujească pe Dumnezeu. Cînd deschideam ochii îl zăream la samovar, pregătind ceaiul pentru ai casei şi psalmodiind, în acest timp, cu o melodie tînguitoare versete de demult, îmbibate de dor şi lacrimi evreieşti. Cîntecele dragostei de Sion Şaarei Ţion, psalmii lui David, bardul etern al iudaismului, îmi pătrundeau în suflet şi în gînd, răscolindu-mi fiinţa...

...Deraşot. Cuvîntările sale, capodopere ale genului, în care, ore de-a rîndul, străfulgerau idei pline de înţelepciune, avalanşe de citate străvechi, se dezlănţuia o reacţie în lanţ de argumente, întemeiate toate pe izvoare milenare, toate îmbinate cu o logică de fier şi care, în final, se îmbinau demonstrînd tezele formulate la începutul cuvîntării...

...Manuscrisele sale. Se afla mereu în criză de timp. Fiecare clipă trebuia folosită spre a încredinţa hîrtiei comentariul cel nou, sclipirea cea proaspătă, pentru ca nu cumva să se piardă aceste חידושי תורה inovaţii în ale Torei. Erau adnotări scurte, rezumative, menite să servească drept material pentru ca atunci cînd Dumnezeu îi va ajuta לחבר cînd nu vor mai fi atîtea necazuri, cînd prozaicele cerinţe ale existenţei nu-i vor mai tulbura liniştea, cînd cerul îi va dărui şi lui puţin soare, să poată începe redactarea operelor vieţii sale...

...Părintele meu. Învăţătorul meu. Cîte sacrificii n-a făcut, oare, pentru mine ? Sacrificiul cel mai mare însă a fost acel al timpului ce mi l-a consacrat răpindu-şi-l sieşi spre a izbuti să aprindă şi în conştiinţa mea flacăra sfîntă a învăţăturii. În nomenclatura ebraică un savant se numeşte „Talmid Haham" adică „elev învăţat". De îndată ce încetează de a mai fi elev, de îndată ce crede că nu mai are ce învăţa, încetează de a se mai număra printre învăţaţi. Adevărat savant e cel care învaţă neobosit, neîncetat, toată viaţa. Din această nepreţuită comoară a timpului de învăţătură, el mi-a jertfit zile şi nopţi, ani mulţi, pînă cînd ajuns la vîrsta maturităţii, paşii m-au purtat în afara căminului părintesc.

În afara unei singure opere Şaagat Arie, editată în 1912, nu i-a fost hărăzit să-şi vadă împlinit marele ideal al vieţii, acela de a putea orîndui şi încredinţa tiparului comorile de învăţătură, rodul muncii unei vieţi întregi, viaţă care a depăşit pe cea a psalmistului.

La împlinirea unui sfert de veac de la trecerea sa în lumea celor drepţi, datorită muncii devotate şi plină de sîrguinţă a tovarăşului de viaţă al fiicei sale, binecuvîntată fie-i memoria, a cărturarului şi înţeleptului rabin dr. Wolf Gottlieb din Glasgow a început editarea operelor sale postume. Primul volum, Eitan Arie, a apărut luna aceasta în editura „Harav Kook" din Ierusalim. Marii învăţaţi ai lumii iudaice contemporane îşi exprimă admiraţia pentru contribuţia ce o aduce ştiinţei talmudice această carte.

...Iar cea din urmă imagine a sa ? Era în a doua noapte de Roş Haşana a anului 5712 (1951). Anii grei, suferinţele cumplite îl slăbiseră, însă chiar în ajunul sărbătorii a mai aşternut pe hîrtie perle din şiragul nesfîrşit al învăţăturii. A doua

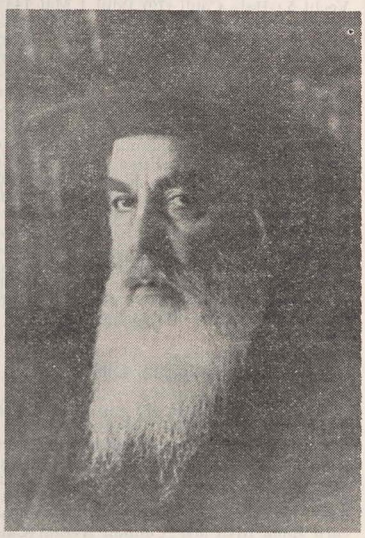

zi n-a mai avut putere să intre în sinagogă spre a se ruga laolaltă cu obştea...

...Tîrziu, după miezul nopţii a început să rostească ruga נשמת כל חי „Sufletul a tot ce vieţuieşte, te laudă pe Tine, Doamne", ruga de preamărire a Creatorului, în care îi închinăm întreaga fiinţă, în care afirmăm că sufletele noastre sînt o părticică din dumnezeire, o scînteie din focul Divinităţii, în care ne contopim iarăşi cu izvorul cel curat din care ne-am desprins. Era ruga unui suflet animat de o credinţă adîncă, pentru care moartea nu e decît trecerea dintr-o încăpere în cealaltă, din vestibulul פר זדור efemerului în טרקלין palatul veşniciei...

...L-am găsit cu ochii deschişi, la fel de luminoşi. Privirea-i mi-a zîmbit. Era zîmbetul unui om ce îşi încheie viaţa cu un bilanţ pozitiv, o viaţă împlinită în slujba unui ideal suprem. Era zîmbetul unui suflet care a fost necontenit însetat de învăţătura Torei, de cuvîntul Creatorului.

...La Ierusalaim, în cimitirul Sanhedrinului se odihnesc rămăşiţele sale pămînteşti, alături de cele ale înţeleptei şi devotatei sale soţii, alături de cele ale fiicei sale iubite, care şi-a dedicat viaţa marilor idealuri ale părintelui său.

...Încercarea aceasta de a fixa personalitatea gaonului Avraham Arie Rosen ז״ל cînd o recitesc mă întreb : Cine a făcut-o ? Fiul ? Învăţăcelul ? Sau rabinul acestei obşti a iudaismului din România, care simte că e o sfîntă datorie de a arăta contemporanilor pilda vieţii unui mare învăţat, unui pasionat îndrumător de obştii evreieşti, unei puternice personalităţi care a stat neclintit în slujba nemuritoarelor noastre idealuri...

Fie-i amintirea în veci binecuvîntată !

זכר צדיק לברכה.

Monumentul ţadicului: Cartea

În editura Harav Kook *din Ierusalim a apărut primul volum de response* (Şaalot uteşuvot) *al gaonului rabi Avraahm Arie Rasen , binecuvîntată fie-i memoria, fost timp de o jumătate de veac rabin la Buhuşi, Moineşti şi Fălticent. Volumul poartă titlul „Eitan Arie" (Puterea leului), după numele autorului (Arie). Cele 330 pagini cuprind o mare bogăţie de idei şi o adîncă erudiţie, constituind o contribuţie de seamă la dezvoltarea ştiinţei iudaice contemporane.*

În cele 145 response date învăţaţilor ce i-au solicitat părerea în diferite chestiuni religioase, marele învăţat elucidează cu competenţă şi autoritate numeroase aspecte din viaţa credincioşilor.

Orînduirea, adnotarea şi redactarea textelor se datorează ginerelui său, rabinul dr. Wolf Gottlieb, şef rabinul evreilor din Scoţia. Volumul „Eitan Arie" a trezit un viu interes în lumea rabinică.

În curs de pregătire pentru tipar sînt şi alte scrieri talmudice, rodul muncii de o viaţă a rabinului gaon Avraham Arie Rosen.

Schiţă biografică

Gaonul rabi Avraham Arie Rosen ז״ל s-a născut în prima zi de **hol-hamoed** Pesah a anului 5630 (1870). Atît din partea tatălui, cît şi din aceea a mamei descindea din ilustre familii rabinice, verigă în lanţul generaţiilor de mari învăţaţi care au luminat iudaismul timp de veacuri. Arborele său genealogic este împodobit cu nume de savanţi talmudişti — Turei Zahav, Tesefot Iomtov, Maharal-rabi Loew din Praga etc — ajungînd pînă la Raşi, care a trăit acum opt veacuri în Franţa şi a cărui operă de comentariu biblic şi talmudic este absolut necesară celor ce vor să pătrundă sensul versetelor şi foliantelor noastre străvechi.

Încă din adolescenţă devine cunoscut în lumea studiului textelor sfinte, iar responsele sale capătă autoritate de lucru judecat printre mari rabini ai vremii. În anul 1901 este ales rabin al comunităţii hasidice din Buhuşi şi apoi la Moineşti, unde păstoreşte pînă în anul 1916 cînd, răspunzînd invitaţiei comunităţii evreieşti din Fălticeni, devine îndrumătorul ei spiritual.

În anul 1912 a văzut lumina tiparului prima sa operă **Şaagat Arie.** Întreaga sa viaţă a fost dedicată studiului şi redactării unor opere care aşteaptă să vadă lumina tiparului.

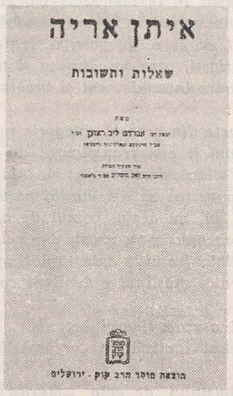

Coperta volumului „Eitan Arie", apărut luna aceasta la Ierusalim.

În anul 1941, în condiţiile războiului şi prigoanei, se mută la Bucureşti unde îşi continuă activitatea religioasă pînă în cea de-a doua zi de Roş Haşana a anului 5712 (1951, octombrie 2) cînd îşi încredinţează sufletul Creatorului.

Tovarăşa sa de viaţă, Tauba Rosen, al cărei bunic a fost la începutul veacului XIX rabinul obştii din Tg. Neamţ i-a stat alături, cu înţelepciune şi devotament neprecupeţit, căutînd să-i asigure liniştea sufletească atît de necesară activităţii creatoare.

Primul său născut, rabinul Elias Rosen ז״ל cunoscut învăţat talmudic, autorul operelor **Minhat Eliahu** şi **Pe Eliahu** a păstorit mulţi ani comunitatea din Auschwitz, unde a şi fost exterminat împreună cu soţia şi copiii săi. Aceeaşi soartă tragică a avut-o şi fiica sa Clara Bonbach. I-au fost mîngîiere, pînă în ultimele clipe, fiica sa Beraha (Betty) ז״ל împreună cu soţul ei, rabinul dr. Wolf Gottlieb, eminentă personalitate a iudaismului contemporan, care păstoreşte de peste un sfert de veac comunitatea evreiască din Glasgow, precum şi fiul său, Eminenţa Sa d. Şef rabin dr. Moses Rosen, împreună cu distinsa sa soţie, Amalia dr. Rosen.

Rămăşiţele pămînteşti ale gaonului au fost înhumate la cimitirul Filantropia şi apoi, în noiembrie 1951, exhumate şi transportate în Israel, fiind încredinţate, aşa cum a dorit-o el, pămîntului sfînt în cimitirul Sanhedria din Ierusalim. Au rostit atunci elogii funebre regretaţii şef rabini ai Israelului A. Herzog şi Unterman ז״ל şi alte personalităţi ale vieţii evreieşti.

În noiembrie 1963 (Kislev 5724) alături de mormîntul său s-a adăugat şi cel al soţiei sale, Taube Rosen ז״ל, iar în martie 1972 (Adar 5732) al fiicei lor iubite, Beraha Gottlieb ז״ל.

Numeroase sînt lumînările ce se aprind pe aceste morminte de către credincioşi anonimi, care vin să se închine la locul de veci al gaonului şi ţadicului Avraham Arie Rosen

Amintirea lor fie de-a pururi binecuvîntată !

Oaspeţii noştri

Rabinul Arthur Schneer (S.U.A.)

Între 22—24 august a.c. d. rabin Arthur Schneer, preşedintele organizaţiei Foundation for Conscience a făcut o vizită în ţară. Oaspetele a luat parte la sărbătorirea zilei de 23 August, sărbătoarea naţională a României.

Eminenţa Sa d. Şef rabin şi doamna dr. Rosen au oferit, la locuinţa lor, o masă în cinstea distinsului oaspete, care a fost însoţit de fiica sa, Karin şi de d-na şi d. W. Doorn, membru al Congresului S.U.A.

Federaţia Comunităţilor Evreieşti (M) a oferit un dineu la care a luat parte, în afara persoanelor de mai sus, d. prim-rabin Weiss din Budapesta, care a făcut o scurtă vizită Eminenţei Sale d. Şef rabin.

În ziua de 24 august a.c. d. rabin Arthur Schneer, însoţit de Eminenţa Sa d. Şef rabin dr. Mosen, au fost primiţi în audienţă de d. Ion Păţan, vice-prim-ministru. În aceeaşi zi oaspetele a fost primit de d. Mihai Aldea, adjunct al ministrului sănătăţii.

La sosire şi plecare, oaspeţii au fost salutaţi de reprezentanţi ai F.C.E. (M) şi ai Departamentului Cultelor.

Hanna Semer, redactorul-şef al ziarului „Davar"

Aflată în ţară, unde i s-a făcut cinstea de a fi primită în audienţă de preşedintele Nicolae Ceauşescu, d-na Hanna Semer, redactorul şef al ziarului „Davar" din Israel, a vizitat şi obştea noastră.

În după amiaza zilei de vineri 3 septembrie a.c. a luat parte la serviciul divin de Kabalat Şabat, la Templul coral. În predica rostită, Eminenţa Sa d. Şef rabin dr. Moses Rosen a salutat pe oaspete, subliniind contribuţia pe care o aduce la o mai bună cunoaştere reciprocă, la întărirea legăturilor prieteneşti dintre Israel şi România. După cum se ştie, Hanna Semer a mai vizitat acum doi ani ţara noastră, cînd preşedintele Nicolae Ceauşescu i-a acordat un interviu. Hanna Semer este editoarea volumului în limba ebraică „Ceauşescu al României".

În aceeaşi seară, oaspetele a luat parte la tradiţionala masă de Oneg Şabat, la restaurantul ritual al F.C.E. (M).

Avraham Schenkar, fruntaş al partidului MAPAM (Israel)

În perioada 29 august — 12 septembrie a.c. şi-au petrecut la noi concediul de odihnă d-na şi d. Avraham Shenkar, fruntaş al partidului Mapam din Israel, membru în conducerea Agenţiei Evreieşti şi a Congresului Mondial Evreiesc.

Oaspeţii au vizitat instituţii evreieşti şi au luat contact cu membri ai comunităţilor noastre din oraşele Bucureşti, Braşov, Suceava, Dorohoi, Botoşani, Iaşi, Oradea, Arad şi Timişoara.

Activitatea religioasă, culturală şi socială a comunităţilor noastre au impresionat profund pe oaspeţi, care şi-au exprimat admiraţia faţă de strădania pe ogorul vieţii evreieşti.

În ziua de 9 septembrie a.c. d. Avraham Shenkar, însoţit de Eminenţa Sa d. Şef rabin dr. Moses Rosen, a fost primit de d. Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor. Audienţa a decurs într-o atmosferă cordială.

Vineri 10 septembrie a.c., în cadrul serviciului divin de Kabalat Şabat, oaspeţii au fost salutaţi la Templul coral de Eminenţa Sa d. Şef rabin dr. Moses Rosen.

În ziua de 12 septembrie d-na şi d. Shenkar au părăsit ţara.

Dr. IACOB SCHIBER şi IEHUDA EPSTEIN, directori ai firmei „ROMIS" Tel-Aviv (str. Alenby 113) felicită călduros pe Eminenţa Sa d. Şef rabin dr. Moses Rosen, obştea şi coreligionarii din R. S. România, cu prilejul noului an 5737.

Totodată mulţumesc celor ce le-au adresat felicitări cu acelaşi prilej.

CARNET

Peisaj cu cedri și eucalipți

Panglica de beton asfaltat se desfășoară peste colinele și văile acoperite de plantații de lămîi, portocali și măslini. Tel Aviv a rămas de mult în urmă iar mașina continuă să înghită spațiul. Indicatoarele ce apar și dispar în mare viteză abia ne dau răgaz să citim numele unor așezări agricole sau orășele dintre care nu puține au rezonanță biblică. Sînt primele ceasuri ale după amiezii, soarele continuă să ardă, lumina nu și-a pierdut din intensitate, doar circulația pe șosea devine mai intensă, căci pentru funcționarii din birouri și instituții ziua de lucru s-a terminat și acum se întorc acasă: la Ierusalim, la Ramala sau în altă localitate de pe acest traseu. Mașina alunecă pe panglica de beton, în față și în urmă se întinde șiragul de turisme, tendere și autobuze, în stînga noastră același fluviu mecanic, care curge în sens opus. În parbriz ne apare conturul unei clădiri moderne, de vaste proporții — aerogara de la Lud. Siluetele de argint ale avioanelor strălucesc pe pistele de decolare, din fuga mașinii asistăm la o aterizare, apoi autostrada cotește la stînga și iată-ne dintr-o dată în alt decor, în altă ambianță, în cu totul alt ev. Dealuri unduitoare, stîncoase, cît vezi cu ochii, ici-colo un arbore scund, cu frunze scurte și groase, scaieți și mărăcini toropiți de căldură. Și o liniște neturburată decît de fîlfîitul unei păsări sau de chițăitul unei vietăți ce a zvîcnit speriată dintre mărăcini, unde și-a făcut cuib. Marele aeroport se află la numai 12 kilometri, cu avioanele și forfota sa necurmată, cu valurile de oameni care se avîntă grăbiți pe căile văzduhului, dar aici viața se scurge după alte legi, după alt ritm. Pe aceste locuri nu avionul, nu mașina ci asinul, bunul, supusul, anticul prieten al omului, continuă a fi mijlocul de transport utilizat, soarele și nu ceasornicul instrumentul care măsoară scurgerea timpului.

Aceste coline, stînci și vadi ce se întind pe o suprafață de 1 500 dunami au devenit de cîțiva ani cunoscute sub numele de Neoth Kedumin, ceea ce în traducere ar fi Frumusețile antichității. Aici, atît de aproape și atît de departe de ritmul trepidant al civilizației moderne a fost amenajată o microfloră biblică. Ideea este de a reuni arborii, pomii, florile și plantele care apar în textele străvechi și a le înfățișa celui doritor să înțeleagă și să pătrundă mai temeinic în universul biblic. O întreprindere deloc simplă, deloc ușoară, căci ea cere deopotrivă temeinice cunoștințe botanice și biblice. E o treabă de entuziaști, care nu lipsesc și nu au lipsit nicicînd pe aceste meleaguri scăldate de un soare incamdescent și învăluite de o lumină puternică, transparentă.

Tînăra cercetătoare care ne călăuzește face parte din această categorie umană. Ochii ei iradiază lumină. Nu numai ochii, tot chipul îi este transfigurat de entuziasm. Mai agilă ca o gazelă se cațără din stîncă în stîncă, doritoare să ne înfățișeze fiecare copăcel, fiecare tufă, căci fiecare își are povestea sa ce merită ascultată.

— Priviți arbustul de pe culmea de colo!... Nu, nu acela, pomul de alături e un măslin, bătrîn de 350 de ani. Ramurile dinspre apus s-au uscat, dar celelalte continuă să rodească iar atunci cînd vîntul îl clatină, frunzele sale argintii par a iradia lumină. Poate de aceea în scrierile vechi ebraice măslinul e denumit copacul luminii.

Privesc măslinul dar îmi îndrept privirea și asupra tinerei botaniste. Poate e sugestie, dar în ochii ei mi se pare a zări reflexul luminii pe care măslinul o iradiază pentru ea.

— ...Așa dar vă poftesc să dați atenție arbustului de colo ...Merită luare aminte. Acum trei mii de ani un astfel de copăcel a servit lui Iotam, cel mai tînăr fiu al lui Ierubaal din neamul lui Ghilead, pentru o fabulă cu un tîlc adînc.

Pe cer soarele a mai coborît cîteva trepte, pe coline umbrele copacilor s-au alungit, cîte o pasăre țîșnește dintr-un stufiș iar noi ascultăm fabula cu copacii plecați să ungă un împărat și să-l pună în fruntea lor. Măslinul a declinat cel dintîi această onoare dubioasă: „Să-mi părăsesc untdelemul meu, care îmi aduce laude din partea lui Dumnezeu și a oamenilor, ca să mă duc să domnesc peste copaci?" A refuzat și smochinul: „Să-mi părăsesc dulceața mea și rodul meu cel minunat?" La fel și vița de vie: „Să-mi părăsesc vinul, care e bucurie pentru Dumnezeu și pentru oameni"? În cele din urmă, copacii s-au adresat acestui arbust țepos — atad e denumit în Tora — care le-a răspuns: „Dacă vreți într-adevăr să mă ungeți ca împărat al vostru, veniți de vă adăpostiți la umbra mea"...

Firește, spinul nu te poate apăra de arșiță, nu e în stare să-ți ofere umbră, dar înțelesul fabulei e mai adînc. Acest neprielnic arbust al deșertului are rădăcini răsfirate și lacome, care sug toată seva din jur, așa că orice plantă din preajmă e repede osîndită la pieire.

— Acesta e sensul adînc al parabolei lui Iotam, își încheie tînăra noastră călăuză povestirea. Fiul lui Ghideon a prevenit astfel poporul împotriva ispitei monarhice: regele va fi nesățios și va slei poporul cu pretențiile sale...

Atad-ul cu istoria sa înțeleaptă și mereu actuală rămîne în urmă, urcăm și coborîm mai multe coline. Scaieți răi și îndărătnici, căci fără această îndărătnicie ar fi pierit de mult în clima toridă și uscată, ni se agață de picioare, ne zgîrie fața și mîinile. Trecem pe lîngă rodii și smochini, pe lîngă hadas, arbustul înmiresmat și bogat în eter, pe care îl știm de acasă diminutivat — hudesl. Frunzele sale pisate ajungeau în tîrgurile noastre ca mirodenii și astăzi folosite la ceremonia de havdala. Parfumul său suav ne-a evocat în toate vremurile deopotrivă mireasma dulce a Șabatului și a Țării sfinte.

Trecem printr-un vadi, o depresiune care în anotimpul ploios se umple de șuvoaie repezi și primejdioase. Mergem mai departe. Iată o pădurice de eucalipți și iată, ceva mai încolo, cîțiva cedri, fala acestor locuri.

— Planta aceea pitită între cedri e esopul, ne atrage atenția călăuza. Cedrul e semeț, esopul umil, de aceea poate, în vechime, cel ce păcătuise și revenea pocăit în casa Domnului trebuia să țină într-o mînă o ramură de cedru și în cealaltă cîteva fire de esop: din semeție a păcătuit, dar acum se întoarce umil pe calea cea bună...

Soarele s-a apropiat de linia orizontului, curînd va asfinți, colorînd diafan cerul. E ora cînd se deschid florile acelei plante necunoscute pe alte meleaguri, cu o precizie de ceasornic elvețian: cele de pe crengile dinspre răsărit cu 20 de minute înainte de asfințit, celelalte exact în clipa asfințitului.

De astă dată florile vestesc sfîrșitul incursiunii noastre biblice. Ne despărțim de cedrii semeți și de esopul umil, de copacii luminii și de eucalipți, de cactușii țepoși cu flori liliachii, de păsările deșertului și de viețuitoarele aciuite la rădăcina atad-ului. Doar 12 kilometri ne despart de panglica fremătătoare de beton, curînd vom trece prin fața aeroportului de pe care imense păsări mecanice vin și pleacă, dar aici și acum aveam senzația că ne aflăm la mii de kilometri distanță de această lume. Lumea noastră, din care am descins pentru cîteva ceasuri și în care vom reintra peste mai puțin de zece minute...

VICTOR RUSU

DECESE

În perioada 26 august — 10 septembrie 1976, în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumați:

Iacob (Iosub) Herșcovici (91 ani) str. Gen. Praporgescu 11; Osias Baraf (68) Baba Novac 7; Moise Caster (73) Cavafii Vechi 5; Haia Cauli (79) Bdul 1 Mai 144; Sarolta Iacob (83) Bitolia 2; Charlota Francis (93) Principatele Unite 45; David Zollkiver (83) Aleea Terasei 8—10; Sorin Burihovici (26) Județului 13; Mendel Denizenschi (79) Labirint 28; Iacob Maier Bittner (78) Calea Moșilor 44; Ana Barbu (75) Roma 36; Bernard Safir (76) Unirii 65 (Craiova); Benjamin Sfarț (55) Dinicu Golescu 23—25; Rifca Sfarț (76) Dinicu Golescu 23—25; Malca Alter (69) Prel. Maica Domnului 8; Iacob Recevschi (68) Bdul Republicii 86 A; Elisabeta Wexler (80) Luicu Vasile 6; Isidor Leo Moscovici (80) Știrbei Vodă 177; Rubin Lazarovici (78) Șoseaua Pantelimon 97; Sara Fligler (75) Șoseaua Ștefan cel Mare 39 A; Heivet Grünberg (80) Calea Dorobanți 102; Ester Reisler (71) Slobozia 13.

ÎN COMUNITĂȚILE DIN ȚARĂ

Arad: Dozsa Ștefan (72 ani); Rosenberg Ziesel (71 ani); Perl Rozalia (73 ani); Spengel Estera (79 ani). *Alba Iulia:* dr. Grünfeld Gavril (81 ani); *Bacău:* Pincu Rebeca (60); Haim Iosef Froimovici 80 ani). *Constanța:* Cohn Bernard (75); *Craiova:* Singer Julieta (71); *Dorohoi:* Cojocaru Hana Riva (84); Calman Avram (Calmanovici) (94 ani). *Galați:* Weiss Szura Feiga (71 ani); Gold Moise (70 ani). *Gura Humorului:* Schieber Ernestine (85 ani). *Iași:* Marcu Malca (89 ani); Zelingher Hende (81 ani); Grünberg Ana (94 ani); Leib Lupu (69 ani); Schwind Cilli (63 ani). *Lugoj:* Bloch Iuliana (78 ani). *Piatra Neamț:* Gold Ester (71 ani); Friedenștein Mișu (77 ani); *Rădăuți:* Thau Iankel (84 ani). *Timișoara:* Ohrenștein Ghizela (99 ani); Fischer Ervin (80 ani); Menczel Elena (90 ani); Robicsek Dina (84 ani); Mozes Laura (73 ani); Klein Hermina (84 ani); Löbl Sigismund (89 ani); Goldberger Desideriu (77 ani); Grieshaber Varvara (78 ani); Duschnitz Pavel (70 ani); Goldschmidt Elena (75 ani); Weinberger Desideriu (78 ani).

Prof. dr. Marcu Onescu

A încetat din viață dr. Marcu Onescu, profesor universitar consultant la Academia de Științe Economice București.

Născut la Bacău la 26 noiembrie 1903, a terminat școala elementară și liceul în orașul natal, iar apoi și-a continuat studiile la Universitatea din București, unde a absolvit Facultățile de Drept și Litere-Filozofie. Și-a luat doctoratul la Universitatea din Roma, după care a funcționat concomitent ca avocat în baroul Ilfov și ca profesor la diferite școli.

Numele său este legat de inițiativa luată în 1940, împreună cu prof. Ernest Abason, de a înființa Colegiul pentru studenți evrei, școală de tip universitar pentru tineretul studios exclus din universități din motive rasiale. Această școală a condus-o pînă la eliberarea țării, cînd studiile studenților au fost echivalate cu cele din învățămîntul de stat. În felul acesta, un număr însemnat de tineri evrei au putut menține contactul cu învățătura, devenind intelectuali de valoare.

Însemnătatea școlii condusă de prof. dr. Marcu Onescu rezidă nu numai în aceea că în vremurile de beznă fascistă a continuat să-și împlinească misiunea, ci și în faptul să a fost o formă de luptă împotriva fascismului, prin cultură. Trebue menționat și faptul că în cadrul Colegiului pentru studenți evrei au funcționat pe lîngă disciplinile de cultură generală și catedre de cultură iudaică, literatură idiș și limba ebraică.

După 23 August 1944, prof. dr. Marcu Onescu a funcționat ca profesor la Academia Militară, la Facultatea de Drept și în ultimele două decenii la Academia de Științe Economie. A publicat numeroase lucrări științifice apreciate de specialiști.

A fost înmormîntat în ziua de 17 august 1976 (21 Av 5736) în cimitirul sefard al Comunității evreilor din București.

Familia dr. Palatnic Avram, soț, Isac, fiu, Iuliana, noră, din Piatra Neamț amintesc cu aceiași vie durere pe cei care au iubit-o că la 16 Elul (11 septembrie a.c.) s-au scurs 10 ani de la moartea scumpei lor

ANCA dr. PALATNIC

Amintirea ei va rămîne pe veci neștearsă în inimile noastre

Cu profundă durere, Simelia, soție, Francisca și Emilian, copii, Beatrice și Ancel, noră și ginere, precum și restul familiei, anunță că la 2 septembrie 1976 s-au împlinit 2 luni de la încetarea din viață a celui ce a fost

Farmacist ISAC ARABIU

Un gînd pios în amintirea sa

Alfred, fiu, Puica, noră, Sorin, nepot, Golda Lehrer, soră (Israel) și familiile înrudite anunță cu durere încetarea din viață a iubitului lor

IOSEF HERȘCOVICI

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 31 august 1976 la cimitirul Filantropia din București

---

Familiile prof. Rimer și Fany Șmilovici din Iași anunță rudele și prietenii că la 29 aprilie a.c. s-a stins din viață, la vîrsta de 90 de ani, bunul și iubitul lor părinte, bunic și frate

ARNOLD ȘMILOVICI
contabil

lăsîndu-le în suflet un gol nemărginit.

Daisy și Lonciu, adînc îndurerați, anunță împlinirea unui an la 5 septembrie a.c. de la stingerea din viață a dragei lor

ERNA HESCOVICI fostă Casian

precum și sfințirea pietrei funerare.

Tot la această dată s-a oficiat și pomenirea părinților Sami și Eleonora Hescovici.

Familia Aizic și rudele apropiate anunță cu durere încetarea din viață a scumpului lor soț, tată și bunic

LEIBU AIZIC

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 18 august 1976 la cimitirul evreiesc din Bacău.

Amintirea sa va rămîne veșnic în inimile noastre îndurerate

Cu adîncă durere, Țili și Sandu cu familiile lor, Hava Șehter cu copiii și Haim Harapu cu familia anunță că la 30 septembrie 1976 (6 Tișri) se împlinește 1 an de la încetarea din viață a mamei noastre

SOFIA HARAPU
din Focșani

Cu această ocazie se va oficia slujba religioasă la punerea pietrei funerare la cimitirul Giurgiului, în ziua de 30 septembrie, orele 11.

Un gînd pios pentru sufletul ei bun

Golda, soție, Clara și Nuți, fiice, familiile Buch și Pomerantz, precum și credincioșii sinagogii Malbim din București anunță cu nemărginită durere și tristețe încetarea din viață la 22 august 1976 a iubitului lor

MENDEL DENISENSCHI
Iași

Înțelepciunea, bunătatea și modestia lui vor rămîne pildă pentru cei dragi și iubiți, care nu-l vor uita niciodată

Cu aceeași durere, pe care timpul nu o va șterge niciodată, familia anunță împlinirea a 10 ani de la decesul iubitei lor

ELVIRA MIHALOVICI (născută Horenștein, Brăila)

om de o rară noblețe sufletească, exemplu de abnegație și bunătate.

Amintirea ei va rămîne veșnic în inimile noastre.

Profund îndurerată, întreaga familie anunță decesul, după o lungă și grea suferință, a bunei lor soții, mamă, soră și cumnată

MARIA HERSCOVICI (79 de ani)

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 5 sept. a.c. la Bîrlad. Un gînd pios pentru sufletul ei ales.

Program pentru începutul anului 5737

Vineri 24 septembrie a.c., prima seară de Roș Hașana, în jurul orei 18,30, Eminența Sa d. Șef rabin va rosti predica festivă de pe amvonul Templului coral din București.

Sîmbătă 25 septembrie, seara, Eminența Sa va lua parte la serviciul divin de la templul sefard, din str. Banu Mărăcine 17 și va rosti o predică.

Sîmbătă 2 octombrie (Șabat Șuva) păstorul nostru spiritual va lua parte la serviciul divin de la sinagoga Malbim (str. Bravilor 4) unde va rosti tradiționala predică de Șabat Șuva.

Duminică 3 octombrie ceremonia de Kol Nidrei și serviciul divin vor începe la orele 17,30. Eminența Sa va rosti predica la Templul coral.

Luni 4 octombrie (Iom Kipur) în jurul orei 11 se va oficia rugăciunea de Iskor, în cadrul căreia Eminența Sa va rosti o predică.

În seara de vineri 8 octombrie Eminența Sa va rosti o predică în cadrul ceremoniei organizate în Suca de pe lîngă Templul coral.

TEMPLE ȘI SINAGOGI CE FUNCȚIONEAZĂ ÎN BUCUREȘTI

În perioada sărbătorilor de început de an 5737 funcționează în București următoarele temple și sinagogi:

Templul coral — str. Sf-ta Vineri 9; Sinagoga Mare — str. Vasile Adamache 11; templul sefard — str. Banu Mărăcine 17; sinagoga Malbim — str. Bravilor 4; sinagoga A. B. Zissu — str. Mămulari 6; sinagoga Beit Hamidraș Vechi — Calea Moșilor 76; templul Voința — str. Taras Sevcenco 66; templul Eșua Tova — str. Nikos Beloianis 9; templul Reșit Daat — str. Antim 13; sinagoga Aizic Ilie — Intrarea Vînători 11; sinagoga Păstrarea Credinței — str. Vasile Cîrlova 1; sinagoga Ajutorul — str. Andrei Bîrsan 8; sinagoga Credința — str. Vasile Toneanu 48; sinagoga Pașcaner Klaus — str. General Florescu 16; sinagoga Poalei Tedek — str. Cantemir 10.

ETROGIM PENTRU SUCOT

Comunitățile precum și coreligionarii doritori să-și procure **Arba Minim** pentru Sucot, sînt invitați a se adresa Federației Comunităților Evreiești (Mozaice)

CARNE RITUALA

La centrul de carne din str. Sticlari, coreligionarii se pot aproviziona cu carne rituală.

BAIA RITUALA

Baia rituală din str. Mămulari este la dispoziția coreligionarilor în zilele din ajunul marilor sărbători.

מזל־טוב

CĂSĂTORIȚI

MIREL BERCOVICI — SIMONA IOSEF
Bacău

ZIGFRIED ȘOR — HERȚA FISCHEL
Bacău

MARGULIS SILVIA — MEER IANI
Constanța

PRELIPCEANU FELICIA — ȘAMA SORIN
Dorohoi

SILVY STOLERIU — GELU SIMON
Hîrlău

Cu ocazia celei de a cincizecea aniversare a căsătoriei părinților și bunicilor noștri dragi
ȘMIL și CERNA MALAMUD
din Iași, le urăm multă sănătate, *Ad mea vaesrim șana*
Tony, Moișe, Davidel

Un istoric al iudaismului: JEAN JUSTER

În vasta bibliografie asupra perioadei romane a istoriei universale a evreilor, numele istoricului Jean Juster *se înscrie ca o stea de mărimea întîia. S-a născut la Piatra Neamț în anul 1886, într-o veche familie de cărturari și oameni de bine care și-au închinat viața intereselor obștii evreiești. Tatăl, Moise Juster, ca și bunicul, Avram Lipa Juster, au condus mulți ani comunitatea pietreană.*

Din fragedă copilărie, a primit în casa părintească o bună pregătire de cultură generală și iudaică, determinantă pentru vocația și activitatea sa viitoare. Școala primară și liceul le-a absolvit în urbea natală, după care a urmat dreptul la București. Aici, în anul 1904, și-a susținut cu succes teza de licență în materia dreptului penal comparat.

După absolvirea facultății de drept a plecat la Paris, pentru a-și pregăti doctoratul. Cunoașterea solidă a mai multor limbi vechi și moderne, printre care ebraica, greaca și latina, ca și cultura iudaică, i-a jalonat activitatea în direcția iudaismului. Și-a ales ca arie de investigare marea perioadă a istoriei iudeilor din imperiul roman, dinaintea și după prăbușirea lui, pînă în zorii feudalismului. În 1912, după o muncă neostenită de 8 ani la Sorbona și alte mari centre europene, și-a susținut teza de doctorat cu lucrarea „Les droits politiques des juifs dans l'Empire Romain" *pe care a înglobat-o apoi ca un capitol în marea sa lucrare* „Les juifs dans l'Empire Romain, leur condition jurique, économique et sociale" *(2 volume, 874 p. Paris, 1904, ed. Paul Geuthner) care i-a adus notorietate în lumea savanților romaniști și iudaiști. În acești ani a mai scris studiul* „La condition legale des juifs sous les rois visigothes", *publicată în lucrarea omagială* „Etudes d'histoire juridique", *prinos marelui romanist Paul Frederic Girard (Paris, 1912). Între timp a căpătat naturalizarea franceză și a devenit avocat pe lîngă Curtea de Apel din Paris.*

La izbucnirea primului război mondial, s-a înrolat ca simplu soldat, fiind grav rănit în primele lupte din 1914. Restabilit după un an de spitalizare, a cerut să fie retrimis pe front, iar în ziua de 12 octombrie 1915, în fruntea unei patrule, a căzut ca erou, ucis de un glonț inamic, la înălțimea Givenchy, lîngă Arras.

Pitoreasca lume a ilustratelor de Roș Hașana...

Evreii în imperiul roman

În anul 725 î.e.n., în urma victoriei de la Beneventum, Roma a intrat în rîndul marilor puteri din bazinul mediteranian; iar după cele două războaie punice (264—221 și 218—201 î.e.n.) a devenit prima forță militară a Mediteranei, după care, învingătoare în războiul cu Regatul Seleucid (188 î.e.n.) a reușit să se impună și ca arbitru al lumii elenistice.

În această perioadă a istoriei antice, statul iudeu — pe atunci o entitate politică independentă a spațiului elenistic — a luat primul contact cu puterea romană în ascensiune, fapt consemnat și în Septuagintă și anume în cele două cărți ale Macabeilor. În mod individual, însă, iudeii, negustori și armatori activînd în cetățile Mediteranei și ale Pontului ageian și cimerian, au întreținut relații comerciale cu lumea mediteraniană, inclusiv cea romană, încă dinainte de această perioadă.

Răspîndirea iudeilor antici pe o vastă arie teritorială în Asia, Africa și Europa este un fapt istoric. Au existat emigrații în toate epocile zbuciumatei istorii a evreilor, unele de bună voie, din motive economice, iar altele impuse de sabia învingătorului. Astfel, în epoca preromană, cuceririle asiro-babiloniene (sec. VIII și VI î.e.n.) au dislocat mase de iudei spre „bîrlogul leilor" (Ninive) și Babilon, de unde unii s-au dispersat mai departe în țările mezilor și parților, în Yemen și în restul Asiei. Doar o parte din cei rămași „sub flumina Babylonis" s-au întors din exilul babilonian (586—538 î.e.n.) în urma cuceririlor persane și au reclădit statul și sanctuarul pe care-l jeliseră sub sălciile din Babel. Dar cei mai mulți, după cum e pomenit și în cartea profetului Iehezkiel, au rămas mai departe în Babilon.

Sub dominația persană — și acest lucru reese și din cartea Esterei — mulți iudei s-au răspîndit în diferitele satrapii ale întinsului imperiu, întemeind comunități înfloritoare, din India pînă în Etiopia. La fel, și în epoca elenistică, inaugurată de epopeia militară a lui Alexandru Macedon. Uneori de bună voie, alte ori forțat, au ieșit în afara granițelor statului iudeu, instalîndu-se în Asia minoră, pe țărmurile Propontidei, în arhipelagul grecesc și în special în Egipt, în marea metropolă a lui Alexandru din Delta Nilului.

Perioada relațiilor propriu-zise ale statului iudeu cu Roma a început prin legături de amiciție. Treptat, pe măsura expansiunii romane în Orientul Apropiat, ele s-au transformat însă în adversități. În anul 63 î.e.n., Cnaeus Pompeius, intervenind în certurile dinastice interne, a cucerit Ierusalimul, a schimbat numele țării din Iehuda în Iudeea și a înglobat-o în provincia romană Siria. Cu acest prilej a dus la Roma primul contingent de captivi iudei. Alte loturi au venit în urmă, alungați din patrie de birurile grele sau atrași de mirajul Urbei, stabilindu-se într-un cartier separat dincolo de Tibru, unde aveau sinagogă și cimitir. Cesar, apoi Octavian Augustus, s-au arătat binevoitori față de iudei. Începînd cu Tiberius însă situația lor s-a înrăutățit, atît în Iudea cît și în imperiu. Nenorocirile lor au sporit o dată cu Caligula, care a pretins a fi adorat ca un zeu și a ordonat ca statuia lui să fie așezată în Templul din Ierusalim. Procuratorii romani care au funcționat în anii 26—83 e.n. au îndeplinit cu strășnicie politica fiscală și de jaf a cuceritorului și au înăbușit în sînge desele răscoale ale populației.

În această epocă frămîntată, din lupta curentelor de opinii în sînul poporului, s-a cristalizat în Iudeea o atitudine ostilă față de jugul roman care în final a aprins flacăra războiului împotriva Romei. Ultimul mare război al Iudeii (67—73 e.n.) povestit acum 1 900 ani de Iosef ben Matitiahu (Iosephus Flavius) constituie una din paginile de eroism ale istoriei universale. Războiul inegal cu Goliathul roman a avut ca rezultat ruina țării, pierderea independenței și diminuarea considerabilă a populației. Ierusalimul a fost distrus pînă în temelii și arat, iar din templu a rămas doar zidul apusean. Din supraviețuitori unii au reușit să fugă dar cei mai mulți au fost capturați și puși să lupte în circuri cu fiarele ori trimiși să lucreze ca sclavi în diferite puncte ale imperiului.

Distrugerea Ierusalimului a adus schimbări esențiale în viața iudeilor de pretutindeni: locul sanctuarului distrus l-au luat sinagogile, Sanhedrinul a încetat să existe, iar în locul statului a apărut „statul spiritual" creiat de Iohanan ben Zakai și discipolii săi. Dar iudeii au continuat să existe, risipirea lor în lume devenind diaspora. O diasporă de două mii de ani, care însă nu a reușit să distrugă vechiul trunchi al măslinului milenar, căci pentru a salva poporul iudeu și a perpetua iudaismul, Academiile din Iudeea și Babilon și-au asumat sarcina de a ridica un zid în jurul Torei prin redactarea Talmudului.

Sub împărații următori, cu unele excepții, situația iudeilor în imperiu a devenit tolerabilă, dar în Iudeea a continuat să fie intolerabilă, ceea ce a făcut să mențină permanent aprinsă flacăra răscoalelor. Între anii 132—135 e.n. s-a produs ultima mare răscoală antiromană a Iudeii, condusă de Bar Kochba care a reușit să adune în jurul steagului său rămășițele poporului. Răscoala a fost reprimată cu cruzime de împăratul Hadrian. Acesta a schimbat numele Ierusalimului în Aelia Capitolina, a interzis locuirea orașului de iudei și a ridicat pe Golgotha un templu zeiței Venus. Un mare număr de iudei s-a răspîndit atunci în imperiu, urmînd cursul fluviilor, astfel că la acea epocă fiecare oraș mai important din bazinul mediteranian avea evreii săi.

În cele două secole următoare, pînă la edictul de la Milan al împăratului Constantin din anul 313 e.n., care a consacrat victoria creștinismului, situația iudeilor în imperiu era în funcție de atitudinea împăraților care s-au succedat. În urma acestui edict au început și persecuțiile religioase să se intensifice. Pînă aici iudeii erau persecutați mai ales ca învinși, de aici încolo însă persecuția se referă și la religia lor.

Am văzut în scurta schiță istorică de pînă aici că perioada romană a istoriei universale a evreilor (în parte romano-bizantină) se întinde pe un interval de 6 secole (între anii 63 î.e.n. și 529 e.n.). În acest timp, marea majoritate a iudeilor a trăit în granițele imperiului, iar dispersiunea lor pe o vastă arie din Asia, Africa și Europa nu este decît în parte opera Romei. Procesul istoric al dispersiunii a început cu multe secole înainte de cuceririle romane. Roma a finalizat acest proces prin distrugerea statului iudeu iar creștinismul victorios l-a pecetluit.

Reconstituirea tabloului dispersiunii iudeilor și itinerarul stabilirii lor în imperiu constituie una din marile probleme ale istoriei universale a evreilor. Geograful grec Strabon (58 î.e.n.) relatează că nu este nici un loc în lume în care să nu existe iudei, iar Filon Alexandrinul (circa 25 î.e.n.) îl completează arătînd că iudeii se află „pînă în colțurile cele mai îndepărtate ale Pontului".

Pe baza izvoarelor descoperite pînă azi istoricii moderni au stabilit zeci de localități din provinciile imperiului în care erau implantate așezări evreiești, pe o arie cuprinsă la sud de hotarele parților, ale Arabiei, Egiptului, Libiei și Mauritaniei, pînă la coloanele lui Hercules; la est, începînd de la granița Siriei, în sus spre Asia minoră și regatul bosporan pînă la Tanais și teritoriile sciților; la vest pînă la hotarele extreme ale provinciilor apusene (Iberia, Galia, Britania) și la nord în Panonia, Iliricum, Noricum și Raetia pînă dincolo de Rin și Dunăre.

În ce privește situația numerică a iudeilor, din aprecierile statistice făcute asupra populației imperiului (J. Beloch, Ed. Meyer etc) se poate deduce că iudeii nu formau grupe răzlețe, ci comunități solid închegate avînd ca punct gravitațional Ierusalimul, care în totalitatea lor formau o parte importantă a populației imperiului. Oriunde se aflau legiunile romane, comerțul și meseriile îi urmau și printre negustori și meseriași erau și evrei.

În secolul I e.n. trăiau în Egipt circa un milion iudei, iar în Siria și Asia minoră cam tot atîția. Orașul Roma avea în epoca lui Tiberius circa 50—60 000 iudei la o populație totală de 800 000 locuitori. Josephus arată că în vremea sa 2 700 000 iudei făceau pelerinaj la Ierusalim și orașul avea 380 sinagogi. Tot Josephus pretinde că în ultimul război al Iudeii din anii 60—73 ar fi pierit în lupte 1 100 000 iudei, dar Tacit reduce numărul morților iudei la numai 600.000 Chiar așa fiind, nu pare de loc exagerată evaluarea făcută că numărul iudeilor ar fi fost în perioada maximei expansiuni romane între 4—7 milioane față de populația totală a imperiului de 54 milioane.

În încheiere dorim să subliniem importanța problemei tratate pentru istoria universală a evreilor din Europa, unde unii istorici ar dori să acrediteze ideea că evreii ar fi alogeni pe continentul european. Adevărul este însă altul. Evreii s-au stabilit în Europa occidentală și cea sud mediteraniană înainte ca mulți din locuitorii actuali ai acestor teritorii să fi plecat din Asia sau din cîmpiile nordice ale Europei, iar comunitățile lor din sudul Franței, Italia, Iberia, Renania etc au o vechime de două ori milenară.

MICHEL ȘORAR

ROȘ HAȘANA 5737...

Șofarul în tradiția iudaică

(Urmare din pag. I-a)

trîmbiței (sunetul șofarului), să vă strîngeți și Dumnezeul nostru se va lupta pentru noi".

VESTITOR DE BUCURII

Așa dar, sunetul șofarului s-a făcut auzit în decursul Revelației lui Dumnezeu pe Sinai, iar mai tîrziu, în vremuri de restrişte. Dar glasul său răsuna și în zilele de bucurie: „Astfel David și toată casa lui Israel aduceau chivotul Domnului cu strigăte de bucurie și în sunetul șofarului" (2 Sam. 6,15). De asemenea, șofarul era utilizat și la proclamarea unui nou rege.

Se pare, de altfel, că și un simplu particular se putea servi de șofar cînd efectua un act public important, căruia îi conferea în acest fel o solemnitate deosebită: „Dar era acolo un mișel, pe care-l chema Șeba, fiul lui Bicri. El sună din șofar și proclamă: Noi n-avem nimic cu David! Cu feciorul lui Iesei nimic de împărțit. Israeliți, fiecare la cortul său" (2 Sam, 20,1).

Un loc cu totul deosebit ocupă șofarul la profeți: el devine un instrument de proclamație, exact așa cum fusese în momentul Revelației. Astfel Isaia aduce mesajul divin în mijlocul vrajbei care macină regatele din Orient, pronunțînd: „Voi toți, locuitori ai pămîntului, cînd se va ridica flamura pe munți, uitați-vă, cînd va suna șofarul, ascultați" (Isaia 18,3).

Isaia, de altfel, adaugă șofarului calificativul de „mare". Acest sunet al „marelui său șofar" constituie un îndemn la întoarcere, care se adresează fiilor lui Israel, risipiți în acea epocă prin Asiria și Mițraim. „Și în ziua aceea se va suna din marele șofar și cei pierduți prin țara Asiriei vor reveni și cei împrăștiați în Mițraim se vor închina Domnului, pe muntele cel sfînt la Ierusalim" (27,13).

Pentru Ieremia șofarul anunță bătălia prin care Babilonul va pune capăt existenței regatului lui Iehuda ca stat independent. „Vestiți în Iehuda, proclamați în Israel și trimiteți solie. Sunați din șofar în toată țara, strigați din toate puterile și ziceți: Adunați-vă ca să intrăm în cetățile cele întărite" (4,5).

Ezechiel menționează șofarul o singură dată, în cap. 33, considerîndu-l un simbol al profetului, ca aducător al mesajului divin către popor: „Fiul omului! Grăiește fiilor poporul tău și le propovăduiește: Cînd voi porni sabia împotriva unei țări și locuitorii țării vor lua pe cineva dintre ei și-l vor pune strajă. Și cînd va vedea sabia venind împotriva țării, va suna din șofar și va vesti poporul. Dacă cel care aude glasul șofarului nu se osteneşte să-i dea de veste, ci sabia vine să-l ia pe neașteptate, sîngele aceluia să fie pe capul lui. Dacă cel ce a auzit glasul șofarului nu s-a grăbit să-i dea de veste, sîngele lui să fie pe capul lui, iar cel care a dat de veste și-a mîntuit sufletul".

Ca și Ezechiel, Ozeea utilizează noțiunea de șofar pentru a atrage atenția asupra primejdiei iminente: „Sunați din șofar la Ghiva, din trîmbiță la Rama, ridicați lumea în picioare la Bet-Aven! Băgați groaza în Veniamin!" (5,8). El mai folosește șofarul și ca simbol al unei voci puternice: „Sună din trîmbiță!... Întocmai ca un străjer al templului Domnului, fiindcă au călcat legămîntul meu și au păcătuit împotriva legii mele" (8,1).

Folosirea șofarului în vreme de război rezultă și din textele lui Amos (2,22): „De aceea voi pune foc în Moab, ca să mistuie palatele din Cheriot. Și Moabul se va sfîrși în larmă, în țipete și în sunetul șofarului". Același profet îl menționează și ca instrument ce seamănă groaza în mulțime: „Oare sună trîmbița în cetate fără ca poporul să se înspăimînte? Oare se întîmplă vreo nenorocire în cetate fără să fi fost de la Domnul?"

ZECE SEMNIFICAȚII

Trecînd la hagiografi, găsim șofarul menționat în Psalmi într-un mod deosebit de interesant, care ne permite să completăm funcțiile și sensul pe care l-a căpătat în decursul timpului. În psalmul 47 (6) se spune: „Dumnezeu se ridică în înălțimi, printre aclamații. Eternul, în sunetul șofarului". În psalmul 81 (4) citim că șofarul era sunat la fiecare început de lună nouă (Roș Hodeș). E drept că învățații au restrins sensul acestui verset la Roș Hodeș Tișri.

Șofarul revine de două ori în Psalmi ca instrument de glorificare a numelui Atotputernicului: „Faceți să răsune sunetele trîmbițelor și ale șofarului în fața Regelui Etern (98,6). „Lăudați-l în sunetele trîmbițelor și ale șofarului" (150,3).

În cele din urmă, în Cronici (II, 2,15 și 14) șofarul, însoțit de trîmbițe, face parte din ceremonialul făgăduielilor: „Cu voioșie tare ei au făcut jurămînt lui Dumnezeu în sunete trîmbițe și de șofar".

Din exemplele de mai sus se vede că în Biblie, șofarul avea funcții numeroase și variate. Unele din aceste funcții sînt de ordin religios și spiritual și sînt în strînsă legătură cu serviciul divin, nu numai în legătură cu Roș Hașana. Totuși, sunetul șofarului de Roș Hașana rezumă și întrunește în el multitudinea funcțiilor semnalate în Biblie. Legătura dintre ele este exprimată într-un fel clar și precis de Rav Saadia Gaon în lucrarea sa „Emunot vedeot". El ne spune că zece sînt rațiunile pentru care Creatorul ne-a cerut să sunăm din șofar de Roș Hașana.

1. Roș Hașana este aniversarea primei zile a Creației. În această zi Dumnezeu a creat Universul și a devenit Stăpînul său suprem. Oare regii mai mărunți nu-și proclamă și ei aniversările prin sunet de trîmbițe? La fel procedăm și noi cu privire la suveranul nostru. Creatorul, lăudat fie numele Său.

2. Roș Hașana este prima din cele zece zile de penitență, iar sunetul șofarului ne cheamă să ne întoarcem către Dumnezeu. El mai servește și ca avertisment: e momentul să ne căim, altminteri vom avea de suportat consecințele păcatelor.

3. Sunetul șofarului readuce în amintire momentul Revelației lui Dumnezeu pe muntele Sinai.

4. Ne amintește de cuvintele profeților noștri comparate cu sunetul șofarului.

5. Ne amintește distrugerea Templului și sunetele trîmbițelor dușmane. Șofarul ne îndeamnă să-i cerem Atotputernicului reconstruirea sanctuarului său.

6. Șofarul ne amintește, de asemenea, de sacrificiul lui Ițhac.

7. Ne inspiră în același timp și frica și adorarea lui Dumnezeu.

8. Ne întoarce gîndul la Ziua marii judecăți.

9. Trebuie să ne facă să ne gîndim la strîngerea laolaltă a poporului risipit și să ne facă să dorim realizarea acestui moment.

10. În sfîrșit, șofarul e menit să inspire în sufletele noastre credința în mîntuire.

Saadia adaogă un motiv pentru sunetul șofarului, anume aniversarea creării lumii, motiv care nu este amintit decît în treacăt în Biblie. El mai adaugă și motivul chemării la căință, deși acesta este de fapt extinderea unei funcții cunoscută de Biblie.

Mai rămîne evocarea sacrificiului lui Ițhac, care a devenit motivul esențial și central al sunetului șofarului de Roș Hașana. Nenumărate sînt, în adevăr, rugăciunile ce se rostesc înainte de sunetul șofarului și toate se referă la acest eveniment. Legătura dintre sunetul șofarului și sacrificiul lui Ițhac este precizat de acest text din Geneza 2.2: „Abraham, ridicîndu-și ochii s-a uitat și iată în dosul său un berbec care se prinsese cu coarnele într-o leasă de mărăcini. Și s-a dus Abraham, a luat berbecul și l-a adus ardere de tot, în locul fiului său". Deci coarnele de berbec sînt acelea utilizate ca șofar, acesta devenind simbolul zilei de Roș Hașana și punctul esențial și central al „zilelor înfricoșătoare" din luna Tișri.

TEȘUVA — despre pocăință

Pocăiește-te cît timp mai ești în puteri. Nu uita: uleiul trebuie turnat în lampă cît ea arde încă; odată lampa stinsă, uleiul nu mai servește la nimic.

(Yalkut Simeoni II, 579)

Pocăința și Iom Kipjur nu pot aduce iertarea decît pentru greșelile comise față de Dumnezeu (în cazul, de exemplu, cînd au mîncat vreun aliment interzis). Dar cînd e vorba de greșeli săvîrșite față de aproapele nostru (dacă l-am lovit, de exemplu, dacă l-am ofensat, escrocat etc.), iertarea lui Dumnezeu nu poate fi obținută decît după ce am îndreptat greșeala făptuită și am obținut iertarea aproapelui nostru.

(Rambam Hilhot Teșuva II, 9)

Pentru ce Atotputernicul a instituit Ziua judecății în luna Tișri și nu în altă lună? — El a hotărît astfel pentru binele nostru: Tișri cade după seceriș; țăranul a avut deci posibilitatea să-și facă datoria față de aproapele său dezmoștenit, acordîndu-i din rodul ogorului său, spice, snopii uitați, dijma etc. Și Atotputernicul, judecîndu-l pe om în luna Tișri, poate astfel să aibă în vedere, spre binele omului, toate faptele lui bune săvîrșite către aproapele său.

(Hai Avraham)

Dacă un om își spune: „Voi păcătui, apoi mă voi căi, voi păcătui din nou și iar mă voi căi", Dumnezeu nu-i va da posibilitatea întoarcerii către El.

(Yoma)

Omul păcătos care se întoarce către Dumnezeu să nu-și spună: „Din pricina comportării mele și a păcatelor pe care le-am săvîrșit, sînt foarte departe de gradul pe care-l ating oamenii pioși. Aceasta nu are însemnătate. În realitate el e iubit și apreciat de Dumnezeu ca și cum n-ar fi greșit niciodată. Răsplata pe care Dumnezeu i-a hărăzit-o e mai mare decît cea hărăzită oamenilor pioși, căci el a trecut prin păcat și a știut să nu se atingă de el. Astfel, înțelepții noștri ne învață: „Treapta la care se ridică cel ce s-a căit nu poate fi atinsă de cel mai pios dintre pioși". (Berahot, 34 b.). Da, nivelul atins de ei e superior aceluia atins de cei care n-au păcătuit niciodată, căci ei au știut, mai mult decît aceștia din urmă, să-și stăpînească pornirile rele după ce au arătat mai întîi slăbiciune.

(Rambam, Hilhot Teșuva VII, 4)

Cel Sfînt, binecuvîntat fie numele Lui, a spus poporului lui Israel: „Pocăiți-vă în aceste zile care despart ziua de Iom Kipur de Roș Hașana și vă voi ierta în Ziua iertării păcatelor și voi face din voi o ființă nouă și reînnoită... În realitate, de Roș Hașana aș trebui să fixez termenul pentru Ziua judecății. Aștept însă alte zile, ca să vă dau un nou răgaz spre a vă întoarce la mine".

(Pessikta rabati)

Întoarcerea către Dumnezeu poate avea loc oricînd. Cu toate acestea cele zece zile de pocăință sînt cu deosebire propice unui astfel de efort, căci fiecare din noi simte atunci mai profund prezența lui Dumnezeu. În această perioadă a anului se aplică versetul: „Căutați-l pe Dumnezeu cît timp îl mai puteți găsi". (Isaia, 55,6)

(Rambam, Hilhot Teșuva, 2,6)

Sacrificarea lui Ițhac

În ziua a doua de Roș Hașana se citește din Tora istorisirea despre sacrificarea lui Ițhac (Gen. 22). La porunca lui Dumnezeu, Abraham trebuie să-l aducă jertfă pe fiul său iubit, unicul fiu pe care soția sa l-a născut, la o vîrstă înaintată. El se supune și abia în ultimul moment un înger împiedică sacrificarea. Un berbec ale cărui coarne se încurcaseră într-un tufiș va fi sacrificat în locul fiului. Cu multă finețe psihologică, pătrunzîndu-l și impresionîndu-l profund pe cititor, este relatat drumul straniu parcurs de tată și fiu pînă la locul jertfei. Groaza ne cuprinde cînd Abraham ridică cuțitul pentru a îndeplini porunca. Ne simțim ușurați cînd vocea divină renunță la producerea sacrificiului.

Două considerente stau la baza relatării despre sacrificarea lui Ițhac: Dumnezeu poate să pretindă totul de la credincioșii săi, chiar și viața, omul trebuie să se supună. Abraham trebuie pus la încercare dacă este cu adevărat temător de Dumnezeu. În versetul 12 se confirmă categoric acest lucru. De ce, însă, avea nevoie El de această verificare? Dumnezeu, ca Atotștiutor, cunoștea dinainte rezultatul. Mai departe: în capitolul precedent (21,12) i se spune categoric lui Abraham: „Prin Ițhac va răsări seminția ta". Și acum să-l sacrifice pe acela care avea să continue spița sa încă de a avea urmași. În aceasta consta „contradicția".

Înțelepții noștri dau la aceasta următorul răspuns: În capitolul precedent se povestește despre o comportare mai puțin frumoasă a lui Abraham. La dorința soției sale Sara, dar cu încuviințarea lui Dumnezeu, Abraham gonește din casă pe fiul său Ișmael și pe mama acestuia, Hagar. Aceste două povestiri prezintă asemănări uimitoare. În ambele se găsește expresia: „Abraham se sculă disdedimineață". Ambii copii sînt amenințați de moarte. Ambii vor fi salvați prin intervenția unui trimis al cerului. Ambilor li s-a prezis nenumărați urmași.

Impresia neplăcută care rezultă din izgonirea fatală, ordonată de către providență, va dispare odată cu sacrificarea lui Ițhac. Dumnezeu știe că Abraham va birui această încercare, lumea înconjurătoare, însă, nu o știe. Pentru ea este verificat Abraham. Comentînd acest pasaj, Ibn Ezra spune: „În cuvîntul „nisa", se poate înlocui *Samechul* cu *Sin* și *He* cu *Alef*, atunci sensul cuvîntului se schimbă: „a încerca" se înlocuiește cu „a ridica". Dumnezeu l-a ridicat pe Abraham. Cel de-al doilea motiv este protestul împotriva „jertfirii de ființe omenești", cum se obișnuia pe atunci în Canaan. Jertfa omenească era ceva ieșit din comun, care se practica numai în timpuri deosebite, pe vreme de război sau de foamete. Este cunoscută jertfa adusă de Mesas, regele Moabului, Cînd a fost învins de regii din Israel, Iehuda și Edom, el sacrifică pe primul său născut, care urma să-i urmeze la tron (Regi, II, 3,27). La fenicieni erau sacrificați copiii nobililor în cinstea idolilor. În Megido au fost găsite dedesubtul sanctuarelor nenumărate amfore de argilă conținînd cadavre de copii sacrificați la numai cîteva zile după naștere. După toate probabilitățile, ar fi vorba de jertfe de nou născuți, la fel cum se ofereau zeilor și idolilor primii pui sau primele roade de pe ogoare.

Împotriva acestor moravuri barbare, care admiteau jertfe omenești și care nu se limitează numai la popoarele semite, ci erau mai mult sau mai puțin comune tuturor popoarelor lumii antice, se ridică

ובשופר גדול יתקע

Cartea de rugăciuni

de MARTIN BUBER

În cele două sărbători mari, care sînt numite Zile înfricoșătoare, de Roș Hașana și de Iom Hakipurim, rabinul din Dynow obișnuia — apropiindu-se de almemor, pentru a face rugăciunile festive — să deschidă cartea de rugăciuni a marelui rabi Ițhac Luria, cabalistul și să o pună pe pupitru. O lăsa așa deschisă tot timpul rugăciunii, dar nu se uita în ea și nu o atingea, ci o lăsa în fața chivotului și a enoriașilor așa ca literele mari și negre să se vadă sclipind pe fondul galben al foilor, pînă departe. Iar rabinul stătea în fața ei, cufundat în rugăciuni, ca un preot în fața altarului.

Niciunul dintre hasidimi nu îndrăznea să-l întrebe pe rabin despre acest ciudat obicei. Totuși, într-un rind, unul îl întrebă „Rabi, dacă te rogi din cartea lui rabi Ițhac, de ce nu te uiți în ea și de ce nu întorci filele, după orinduirea rugilor; iar dacă nu te rogi din ea, de ce o lași deschisă tot timpul?"

Iar rabinul grăi către discipolii săi, zicînd: „Vă voi povesti ce s-a petrecut odată în timpul vieții lui Baal Șem, binecuvîntată fie-i memoria".

Într-un sat trăia un arendaș evreu cu soția lui și cu un băiețel care li s-a născut la bătrînețe și care le era foarte drag. Boierul era mulțumit cu evreul pe care-l avea în slujbă, căci era liniștit și cinstit. Totuși se abătură ani grei asupra arendașului. O recoltă proastă o urma pe cealaltă, iar sărăcia omului creștea pînă ce deveni insuportabilă. Omul nu mai rezistă mizeriei. Viața slăbea în el din zi în zi și cînd inima i se opri de a mai bate era ca limba unei pendule ce s-a mișcat din ce în ce mai încet, pînă s-a oprit cu totul. Și așa cum în toți anii vieții nevasta i-a fost tovarășă credincioasă la bine și la greu, tot așa i-a fost tovarășă și la moarte. Curînd după ce fu îngropat bărbatul, i se săpa și ei groapa alături.

Micul Nahum avea trei ani cînd i-au murit părinții. Ei erau veniți de departe, n-aveau rude, n-aveau cunoscuți. Boierul îl luă dar pe copil la el, căci îi plăcu fețișoara lui alungită, ochii sclipitori și buclele aurii care-i înconjurau fața. Copilul îi devenea din zi în zi tot mai drag. Îi dădu o educație aleasă și îl înconjură cu dragoste și bunăvoință. Despre părinții lui și despre credința lor nu i se spusese copilului nici un cuvînt. Nu că boierul i-ar fi ascuns că părinții săi au fost evrei, dar de cîte ori copilul aducea vorba despre ai săi, acesta îi răspundea: „Acum ești copilul meu și tot ce este al meu este și al tău". Lucrul acesta Nahum îl înțelegea lesne, dar ceea ce reușise să afle despe părinții săi i se părea ca un basm curios și îndepărtat.

Într-o zi Nahum se nimeri într-o încăpere unde erau aruncate claie peste grămadă obiecte care aparținuseră părinților săi. Se aflau aici multe obiecte al căror rost nu-l cunoștea. Era o basma brodată un șfeșnic cu multe brațe, o cutie de metal împodobită cu clopoței din care se simțea un miros vag de mirodenii. Și mai era o carte mare și grea legată în catifea albastră, cu colțuri de argint. La aceste obiecte părinții săi nu au putut să renunțe, în ciuda mizeriei care-i sufoca. Multă vreme Nahum a stat și s-a uitat în tăcere la ele și i se părea că ceața aceea misterioasă se apropie și-l învăluie și pe el.

Luă cartea și o duse cu băgare de seamă, fără să-l observe nimeni, în camera sa. Aici o deschise și dădu peste litere mari și negre, străine pentru el, dar care totuși i se păreau că-l privesc cu prietenie. Literele acestea jucau în fața ochilor săi ca o ceată de strengari veseli: se adunau, se desfăceau, țopăiau împrejur și iar dispăreau. Din ce în ce mai mult, cartea aceasta ciudată i se părea un ocean din care-l privesc doi ochi mari, fără lacrimi, dar cuprinși de o imensă durere.

Și Nahum înțelese că mama lui își făcea rugăciunea din această carte. De atunci el ținea cartea ascunsă în timpul zilei, dar noaptea o scotea și la lumina tainică a lămpii o deschidea privind îndelung literele cum se adună și se desfac, pentru a se cufunda apoi în oceanul acela din care-l priveau ochii îndurerați ai mamei.

Sosiră zilele judecății, zilele înfricoșătoare. Din sate, evreii se adunau la oraș pentru a-și face rugăciunile la sinagogi, pentru a-și mărturisi păcatele și a le arde în vîlvătaia evlaviei și a pocăinței. Nahum stătea la poarta casei, privind în tăcere cum trec căruțele una cîte una, vedea bărbați și femei îmbrăcați în haine de sărbătoare și simțea că ceva de seamă e pe cale să se petrecă.

„Unde vă duceți și ce zi e aceasta pentru voi?" îl întrebă Nahum pe unul dintre evrei.

„Plecăm în întîmpinarea Zilei înnoirii, a zilei începutului, cînd în cer se consemnează faptele noastre și cele pe care le vom săvîrși în cursul întregului an".

Copilul deslușì cuvintele, iar dincolo de ele o chemare, o chemare tainică dar insistentă, ce părea venită din infinit. Din clipa aceea, chemarea nu-l mai slăbi și ea era — în tăcerea ei — puternică, o adevărată furtună.

Așa trecură cele zece zile ale pocăinței și veni ajunul lui Iom Kipur. Din nou văzu copilul cum evreii din sate iau calea spre oraș. Călătoreau tăcuți în căruțele lor, iar fețele lor păreau mai palide decît oricînd. Din nou Nahum îl întrebă pe unul din ei:

„Ce vă îndeamnă la drum și încotro vă duceți?"

Iar cel întrebat îi răspunse:

„Aceasta e ziua pe care o așteptăm, ziua iertării, zi în care păcatele noastre se topesc la lumina milei Sale eterne".

Copilul intră fuga în camera sa, luă cartea legată în catifea albastră și o luă la fugă, pînă cînd ajunse și el în orașul cel mai apropiat. Aici pașii i se îndreptară spre sinagogă. Intră. Era ora rugăciunii de Kol Nidre. Cu uimire, văzu oameni înfășurați în șaluri albe-vărgate, care se roagă cu evlavie nesfîrșită. Îi auzi strigînd către Cel Etern, căutînd lumina în bezna sufletelor lor și adevărul în adîncimi. Și harul Domnului se lăsă asupra copilului și el se înclină laolaltă cu cei mulți și se legănă cucernic în fața lui Dumnezeu. În jurul său auzea cuvinte străine și ciudate și își dădu seama că el nu știe să se roage așa cum se roagă ceilalți. Luă atunci cartea de rugăciuni a mamei sale, o puse pe pupitru, o deschise și exclamă: „Doamne Dumnezeule! Eu nu știu ce să spun, cum să mă rog... Iată, tată ceresc, toată cartea de rugăciuni!" Și își puse capul pe pupitru izbucnind într-un hohot de plîns.

...În acea zi, rugăciunile se tîrau între pereții sinagogii ca niște păsări fără aripi și nu se puteau înălța la cer. Sfîntul lăcaș era plin de ele, aerul era încărcat, oamenii erau triști. Și atunci veni cuvîntul copilului, luă toate rugile pe aripile lui și le duse în fața tronului divin.

Baal Șem văzuse și înțelese totul și-și făcu rugăciunea într-o stare de nespusă bucurie. După ce trecu sărbătorirea, chemă copilul la el și-l învățătă să se roage și să înțeleagă lumina și adevărul...

Astfel grăi rabinul din Dynow către învățăceii săi. Și mai adăugă:

„Nici eu nu știu ce trebuie să fac, cum să simt gîndurile aceluia, care, primul, a citit din această carte. De aceea o iau, o deschid ca să fie în fața mea în timpul rugăciunii și o ofer Celui milostiv, prinos de dragoste și evlavie din adîncul sufletului meu."

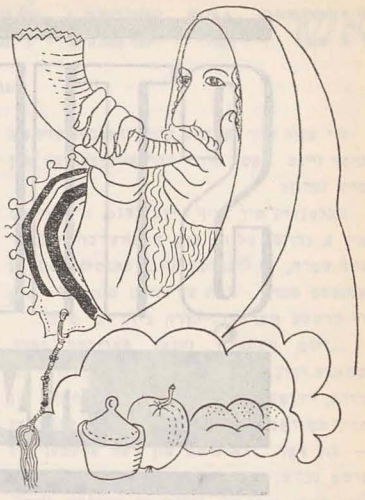

TEMELIA LUMII

Lumea se întemeiază pe adevăr. „Pe trei lucruri, spune rabi Șimon ben Gamliel, se sprijină lumea: pe dreptate, adevăr și pace". Adevărul este conținutul dreptății și păcii și de aceea el constituie temelia lumii. După expresia înțelepților noștri, adevărul este pecetea lui Dumnezeu; el este imprimat, ca o emblemă, peste întreaga fire.

Dacă pe pămînt oamenii cultivă adevărul, Cel Etern le trimite din ceruri binecuvîntarea sa. Dacă adevărul înflorește pe pămînt, el este privit din ceruri cu dragoste. Atunci Dumnezeu dăruiește binele, Dumnezeu vede totdeauna cînd adevărul este ocolit și acest lucru îi displace.

Am citat doar cîteva din ideile și aforismele iudaice despre adevăr. Numărul lor este nesfîrșit, căci adevărul face parte din principiile primordiale ale iudaismului. Tora, profeții, înțelepții noștri din toate epocile nu au obosit a atrage atenția asupra caracterului sacru al adevărului, îndemnînd pe credincioși să-l practice în toate împrejurările, să se îndepărteze de vorba sau fapta mincinoasă.

Adevărul este sacru iar minciuna reprobabilă în orice formă și în orice împrejurare. Nu există „minciună nevinovată", „minciună scuzabilă". Orice abatere de la adevăr reprezintă o încălcare a preceptelor morale, deci o nesocotire a voinței lui Dumnezeu, care ne vrea drepți și cinstiți.

Cu adevărul nu se trafichează, nu există jumătăți de adevăruri, există doar adevăr și minciună, la cei doi poli ai moralei. Iar credinciosul are datoria să fie în toate împrejurările de partea adevărului.

Există oameni care, în convorbirile lor, relatînd împrejurările unei întîmplări, comit exagerări mincinoase, fără a avea intenția de a obține în acest fel vreun avantaj. Ei consideră acest lucru drept ceva nevinovat, care nu păgubește pe nimeni. Nici acest lucru nu este îngăduit, așa cum spune Iermiahu, „ca un arc își încordează ei limbile pentru minciună..." (9, 3). Atîta timp cît nu spune adevărul, chiar dacă nu urmărește satisfacerea unui interes personal, omul își înșeală aproapele.

Unii găsesc cu cale să-și atribuie însușiri pe care nu le posedă și fapte pe care nu le-au îndeplinit. Despre astfel de oameni, regele Șlomo spune: „Nebunului nu-i sînt dragi cuvintele alese, cu atît mai mult unui om de seamă vorbele mincinoase". (Prov. 17, 7).

Înțelepții noștri arată că făgăduiala neîmplinită este un mare păcat, căci dacă cineva promite altuia că-i va face un bine și nu-și ține cuvîntul, atunci el încalcă cerința care spune să-ți păzești limba și buzele de vorbe fățarnice. Totodată, comportîndu-se astfel, el provoacă aproapelui său o dureroasă dezamăgire și se aseamănă cu acela despre care Proverbele spun: „Precum sînt norii și vîntul fără ploaie, așa este omul care se laudă cu darul pe care niciodată nu-l dă". (25, 14).

Tora interzice o astfel de comportare. Ea cere ca da-ul tău să fie adevărat și nu-ul tău să fie adevărat. Altfel spus — să nu vorbești altfel decît ți-e gîndul.

Există fățarnici care simulează prietenia, legănînd în iluzia siguranței pe aproapele lor, pentru ca să-i poată pricinui răul mai ușor. Limba lor este o sabie ascuțită care pronunță numai vorbe perfide; cu gura îi dau cele mai bune nădejdi, iar în inima lor i-au jurat pieirea. „Gîndiți oare, spune Cel Etern, că Eu voi lăsa nerăzbunată o astfel de purtare, că nu voi plăti vinovatului după cum merită?" Altul se dedă la lingușiri pentru a dobîndi în felul acesta avantaje, ca să poată obține daruri sau chiar pentru a-și însuși vreun bun pe care celălalt îl posedă. Și această comportare este reprobată cu tărie de înțelepții noștri. Astfel, omul prefăcut este un idolatru, iar scrierea sfîntă folosește același cuvînt atît pentru înșelător cît și pentru închinătorul la idoli.

Demni de disprețuit și foarte vinovați sînt aceia care înșeală la cîntar sau la măsură, care tăgăduiesc că li s-au încredințat bunuri sau că li s-a acordat un împrumut; aceștia sînt oameni de nimic, hoți și înșelători, căci ei nesocotesc îndemnul divin de a nu mărturisi strîmb și a nu înșela. „Șase sînt lucrurile pe care le urmărește Domnul, ba chiar șapte de care se scîrbește sufletul său: ochii mîndri, limba mincinoasă, mîinile care varsă sînge nevinovat, inima care plănuiește gînduri viclene, picioare grabnice să alerge spre rău, martor mincinos care spune minciuni și care seamănă vrajbă între frați". Toate aceste rele își au punctul de plecare în neadevăr și dacă privim cu atenție fiecare seama că sursa lor este necinstea, iar singura apărare împotriva lor este sinceritatea. Tora spune: „De orice cuvînt mincinos să te ferești; să nu ucizi pe cel nevinovat și drept, căci eu nu voi ierta pe nelegiuit". (Exod 23, 7). De aceea, omul plin de credință în Dumnezeu, să aleagă calea adevărului și cinstei și în acest fel să fie un model pentru aproapele său. Căci cel ce practică adevărul, ne spun înțelepții noștri, contribuie la întărirea temeliilor lumii, iar cei ce se abat de la adevăr le subminează.

---

protestul sub forma narațiunii despre sacrificarea lui Ițhac. Astfel se termină această narațiune, prin confirmarea de către Dumnezeu că menirea lui Abraham a fost adusă la îndeplinire. La ce mai era necesar episodul cu jertfirea berbecului, cînd în Tora nu se indică în mod categoric înlocuirea jertfei omenești prin unul din animale?

Relatarea despre sacrificarea lui Ițhac demonstrează că încă din timpurile cele mai vechi domnea în Israel o imagine limpede despre măreția lui Dumnezeu, că Dumnezeul lui Israel pretinde adepților săi devotament necondiționat, supunere, că el este un Dumnezeu blînd, care admitea, ce-i drept, jertfa animală ca o concesie, la un moment dat, dar că el respinge jertfa umană. Dacă ne gîndim cît de înrădăcinată era această datină a jertfirii de ființe omenești la canaanieni și în special la vecinii lor, fenicienii, vom înțelege ce revoluție a însemnat pentru acele vremuri acest protest. Zeii păgînilor erau cruzi. Dumnezeul lui Israel era îndurător. Cît de greu i-a fost chiar și poporului iudeu să-și însușească această concepție, că Dumnezeu respinge jertfa umană, ne-o arată continuele recidive, împotriva cărora profeții și-au ridicat glasul de protest.

Tradiția iudaică atribuie sacrificării lui Ițhac o mare importanță. Printre *piutimi* se găsește o grupă specială de poezii în care este descris cu amănunte zelul lui Abraham de a-și sacrifica fiul; înțelepții noștri le-au interpretat în sensul unei rugăminți pentru prezent. Astfel de piutimi se numesc *Akedot*, prin care se exprimă ideea că Dumnezeu va ține seama de meritul lui Abraham în folosul urmașilor săi.

În ziua judecății este cu deosebire necesar a ne gîndi la El prin această faptă a strămoșului nostru, prin citirea care se face a doua zi de sărbătoare. De asemenea și suflarea din șofar evocă cruțarea vieții lui Ițhac, simbolizînd înlocuirea sacrificării umane printr-o jertfă animală.

ŞTIRI

ידיעות

ANUAR

Consistoriul central al evreilor francezi a editat anuarul său pe 1976. În prefață se reamintește că „numărînd peste 550 000 suflete, colectivitatea din Franța este cea mai numeroasă colectivitate evreiască din Europa occidentală și a patra din lume". Anuarul conține o listă completă a organizațiilor grupate în consistoriu, precum și a rabinilor care trăiesc și activează în Franța.

SINAGOGĂ

La academia militară americană „West Point" a fost inaugurată recent o sinagogă. După cum se anunță din cercurile informate cursurile academiei ar fi frecventate, în prezent, de 33 de elevi de religie mozaică.

SUCCES

Isiiah ben Dasan, născut la Kobe, a scris o carte referitoare la evreii din Japonia. Lucrarea s-a vîndut în țara sa de baștină în două milioane exemplare. Ediția engleză s-a bucurat de asemenea de largă răspîndire. Nu de mult a apărut și traducerea franceză a cărții lui Isiiah ben Dasan.

CAȘER

Insula Majorca produce vin cașer sub supravegherea rabinului din Barcelona. Astfel, dorința de a stimula și în acest mod turismul readuce în actualitate, după aproape 5 secole, o veche tradiție a viticultorilor evrei de pe aceste meleaguri.

COMUNITATE

Ecuadorul are o colectivitate relativ redusă de evrei — între 800 și 1 000 — grupată în trei comunități: Quito, Quenca și Guaiaquil. Centrul activității comunitare se află în capitală, orașul Quito. În mod obișnuit activitatea comunității este denumită Beneficienta (organizație de asistență socială). Totuși, activitatea comunității nu are numai acest sens. În 1936, s-a ridicat un local propriu în care este adăpostită și o sinagogă, o bibliotecă, filialele locale ale lui Bnei Brith și WIZO ca și un restaurant cașer.

DINEU

Cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani, Jean-Pierre-Bloch, președintele LICA a fost sărbătorit printr-un dineu de onoare prezidat de d. Alain Poher, președintele senatului francez. Printre personalitățile prezente se aflau ambasadorii României și Israelului, d-nii Gabriel Peronnet și Lionel Stoleru, d. Alain de Rotschild, președintele Consistoriului israelit din Franța, reverendul P. Riquet, d-na Beate Klarsfeld. D-nii Francois Mitterand și P. Mendes France au trimis telegrame de felicitări.

STATISTICĂ

Date publicate de Comunitatea evreilor din Viena (Israelitischen Kultusgemeinde) relatează că în capitala Austriei s-ar afla în jur de 7 000 evrei. Se menționează totuși că, după toate probabilitățile, numărul ar fi mai mare, comunitatea nereușind să-i înregistreze pe toți coreligionarii.

CONSILIU

Cu prilejul unei reuniuni care a avut loc la Biblioteca de stat din Köln, s-a hotărît constituirea unui consiliu al instituțiilor de artă și cultură evreiască. Din consiliu fac parte mai multe personalități, conducători de biblioteci și asociații iudaice, precum și reprezentanți ai asociațiilor creștino-iudaice din R.F.G. Scopul organismului este să trezească interes pentru istoria iudaică, să ajute la administrarea instituțiilor aderente și să coordoneze activitatea acestora atît în Köln cît și în alte orașe vest-germane.

TEZE

„Institut of Jewish Affairs" din Londra a publicat într-o culegere rezumativă lista tezelor și studiilor ce se întreprind în prezent în Europa occidentală, avînd ca tematică iudaismul. Rezultă că subiectul este tratat în prezent de peste 300 teze și studii.

FEDERAȚIE

La Federația comunităților evreiești din America Centrală sînt afiliate comunitățile evreiești din Costa Rica (1 800), Guatemala (1 500), San Salvador (350), Nicaragua (250) Honduras (100). Conducătorii obștiilor grupate în această Federație se întîlnesc periodic, sfătuindu-se în legătură cu problemele ce se pun unor colectivități atît de reduse numeric este. Federația menține, de asemenea, o legătură strînsă cu comunitatea din Mexic, de unde primește adesea sprijin.

JUBILEU

Raportul anual publicat de Liga pentru conlucrarea creștino-iudaică din Elveția subliniază că anul acesta poate fi considerat un an jubiliar, deoarece se împlinesc 30 de ani de la înființare. Însuși acest jubileu, relevă raportul, confirmă interesul pentru activitatea ligii. Ca atare, se preconizează extinderea manifestărilor ei, organizarea unor seminarii pentru studierea posibilității lărgirii dialogului, conlucrarea mai organizată cu personalități și asociații care arată interes pentru activitatea ligii.

POEME

În editura Pacific Press din Johanesburg a apărut o carte de poeme în limba idiș aparținînd lui David Wilkin din Capetown. În afară de lucrări originale, volumul conține și versuri de Bialik și al unor poeți ruși și italieni traduse de Wilkin în idiș.

MUZEU

Muzeul alsacian din Strasburg este consacrat artei și tradiției populare regionale. Prin bogăția colecțiilor ca și prin remarcabila calitate a exponatelor, muzeul este socotit una din cele mai reușite instituții de acest gen din Franța. O sală a muzeului este consacrată iudaismului, prezentînd o serie de piese de ordin laic și religios, mărturii ale vieții populației evreiești din Alsacia. Astfel, se pot vedea vase speciale pentru Seder (din fainată de Niederviller) candelabre, menorot, cutii pentru mirodenii, *iad-uri* (mîna cu arătătorul întins de care se servesc oficianții la urmărirea textului Torei) *mezuzot* și multe altele.

LADINO

Federația comunităților evreiești din Iugoslavia a publicat o culegere de peste 1 100 dictoane și proverbe ale evreilor din Bosnia și Herțegovina.

În ajunul celui de al doilea război mondial trăiau în Iugoslavia peste 82 000 de evrei, organizați în 117 comunități. Din acestea, 36 erau sefarde (cam 26 000 membri). 67 000 de evrei din Iugoslavia au fost exterminați în timpul ocupației naziste. În prezent, în această țară se află ceva mai mult de 6 000 evrei grupați în 30 de comunități.

TRADUCERE

O culegere de nuvele de I. L. Peret, în traducere germană a fost recent editată în capitala R. D. Germane. În prefața volumului se menționează: „I. L. Peret n-a fost numai un strălucit prozator, poet și eseist; el a fost și un mare umanist, un militant pentru eliberarea spirituală și socială a poporului".

MĂRCI

O marcă avînd inscripție în ebraică a fost pusă în circulație de oficiile poștale olandeze. Este vorba de o marcă în valoare de 35 centi, dedicată celei de a 25-a aniversări a loteriei de stat olandeze. Pe marcă este reprodus cel mai vechi bilet de loterie din Olanda, emis la 6 martie 1797. Printre decorațiuni se pot distinge bine literele ebraice care formează cuvîntul *gabai* sub care se află semnătura lui Gerrit Loos, trezorierul loteriei.

MEMORII

Sub titlul „Erinnerungen" a apărut la Frankfurt pe Main volumul de memorii al rabinului Caesar Seligman. Cuprinzînd o perioadă îndelungată — aproape 80 de ani (1866—1941) — autorul aduce o contribuție la istoria colectivității din Germania. Rabinul Seligman și-a început însemnările încă în perioada studenției la München și Breslau, consemnînd apoi experiența sa din timpul efectuării stagiului militar și din anii în care a funcționat ca rabin la Israelitische Tempelverband din Hamburg și Frankfurt pe Main. Numărîndu-se printre fondatorii așa numitei sinagogi liberale, rabinul Seligman a editat și o carte de rugăciune pentru uzul acestor sinagogi.

PREMIU

Scriitoarea Janina David din Anglia a primit un premiu de literatură pentru volumul „Un crîmpei de cer" în care sînt relatate episoade din copilăria ei petrecută, în bună parte, în ghetoul Varșoviei, în perioada care a precedat răscoala.

EXPOZIȚIE

Galeria de artă a casei memoriale Șalom Alehem din Tel Aviv a găzduit o expoziție intitulată „Lumea lui Șalom Alehem". 24 de artiști au prezentat lucrările lor — desene, tablouri și sculpturi — inspirate din opera clasicului literaturii idiș.

ANIVERSARE

Comunitatea evreilor din Budapesta a sărbătorit cea de a 90-a aniversare a unui coreligionar — Alex Kelen — deși acesta a emigrat încă în urmă cu 60 de ani în Canada. Kelen s-a instalat în 1916 la Montreal. Dar, remarca un membru al conducerii comunității din Budapesta „Kelen s-a considerat în permanență un fildel membru al iudaismului din Ungaria". „Uj Elet" (Viața Nouă) hebdomadar al comunității budapestane relevă că în perioada celui de-al doilea război mondial Kelen a activat intens pentru ajutorarea refugiaților unguri izgoniți de persecuțiile naziste.

COMUNITATE

Comunitatea evreilor din portul corsican Bastia se compune din 40 de familii. De menționat că mai mult de jumătate din numărul evreilor din Bastia sînt urmași ai întemeietorilor comunității care au venit din Iudeea. Familiile lor s-au strămutat aici în 1916, ca urmare a unor dificultăți avute cu autoritățile otomane. Singurul port care le-a oferit găzduire a fost Bastia. Ulterior, li s-a adăugat cîteva familii venite din Africa de nord. Printre acestea din urmă și familia lui Moses Cuby, din Tanger, care asigură serviciile religioase ale comunității și care a înființat aici și o Talmud Tora.

ALEGERE

Profesor J. B. Segal de la Institutul de studii orientale și africane a fost ales președinte al lui North Western Reform Synagoge din cartierul londonez Golders Green. Profesorul J. B. Segal este și membru în colegiul de redacție al publicației Jewish Quarterly

DICȚIONAR

La Buenos Aires a apărut un dicționar ebraic-spaniol. Volumul cuprinde 15 000 cuvinte precum și note explicative. De asemenea este inclusă o anexă dînd indicații gramaticale și de pronunțare corectă a cuvintelor în limba ebraică. Exemplele de formare a frazelor includ versete din Biblie și Talmud.

ARHEOLOGIE

O echipă condusă de prof. Avigard a făcut o nouă descoperire arheologică la Ierusalim. Este vorba de o porțiune a șoselii pavate construită de romani pe la începutul erei actuale, denumită „Cardo" Largă de 13 m, șoseaua era flancată de galerii cu colonade, urmele unora dintre acestea fiind date și ele la iveală.

• ştiri

אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו

פון רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

ווי אזוי איך געדענק איך? וועלכעס ערשטע בילד זיינס האט זיך מיר איינגעקריצט אין מיין זכרון?

האלטנדיק מיך אויף זיינע הענט, איינגעהילט אין א גרויסן טלית, מיט א שווערער זילבער־נער עטרה, די ליכטיקע אויגן פארטיפט אין אן אפענעם ספר... בעת ער חזרט מיט מיר איין די ערשטע ווערטער: תורה ציוה לנו משה...

...זינט דעמאלט זענען פאריבער יארן. שווערע יארן, איבערגעלאדענע מיט דאגות און צרות, יידישע צרות. יארן פון מלחמות און אויך פאגראמען. יארן פון ארעמשאפט און ליידן — און דאן... גארנישט פון דעם אלעמען איז נישט געווען בכוח אים אוועקצורייסן פון לי־מוד תורה, וואס איז געווען די גרעסטע ליידנ־שאפט פון זיין לעבן.

קיין איין שפעטערדיק בילד, וואס האט זיך איינגעקריצט אין מיין נשמה, קאן נישט פאר־שטעלן יענע פון אן אפענעם ספר, אין וועלכן ער איז געווען איינגעטונקען מיט זיין גאנץ לייב און לעבן, בלב ונפש. פונקט אזוי זע איך מיטן דמיון, ווי ער שרייבט — טאג און נאכט האט ער תמיד געשריבן, פארטרויענדיק דעם פאפיר זיינע חידושי תורה, זיינע מייסטער־האפטע דרשות, זיינע בקיאותדיקע תשובות אויף די שאלות בנוגע הלכות, וואס זענען געקומען צו אים מארבע כנפות הארץ.

...שפעט ביי נאכט, נאך חצות. דאס שטעטל שלאפט שוין, אומטום איז פינצטער, בלויז איין פענצטער איז באלייכטן — פון יענעם צימער אין וועלכן ער איז געזעסן פארטיפט, מקיים געווען והגית בה יומם ולילה... סע האט זיך געדאכט אז ארום אים איז פארגליווערט געווארן דאס רישעות פון דער סביבה, סע האבן פארשטומט אלע שונאים, סע זענען פאר־שוואונדן אלע סכנות; די רוחניותדיקע דער־הויבנקייט, וואס ער האט געפונען אין ים־התלמוד, אין די חדרי חדרים פון תורה, האבן אים אויסגעטאן פונעם ארום, פון דער וואכע־דיקער ווירקלעכקייט — אים געגעבן פליגל זיך צו דערהייבן אין די עולמות העליונים...

...ער איז געווען דער ערשטער, וועלכער איז אויפגעשטאנען לעבודת הבורא.

...אזוי האב איך פארגעדענקט זיין ערשט בילד, וואס האט זיך מיר איינגעקריצט אין מיין קינדערישער נשמה.

...דרשות. זיינע דרשות? דאס זענען געווען גאונותדיקע מייסטערווערק. סיני עוקר הרים, בקיאות און חריפות, בליציקע געדאנקען, וואס האבן זיך געשאטן פון זיין פה קדוש, שעה'ן לאנג, פארפלאכטן מיט טויזנטער מאמ־רים, ראשונים און אחרונים, האבן פארכאפט זיינע צוהערער. הגם ער האט זיך געלאזט אויף צעשפרייטע וועגן פון פארשידענע מקורות — האט ער זיך אויף א מייסטערהאפטן אופן צו־ריקגעקערט צו מאכן א סינטעזע, צו באווייזן די טעזן, מיט וועלכע ער האט אנגעהויבן זיין דרשה...

...זיינע כתבי־יד. תמיד איז ער גע־ווען אין צייט־קריזיס. יעדער מאמענט איז פון אים אויסגעניצט געווארן כדי צו פארשרייבן א רעיון, א נייעם חידוש. א סך מאל פלעג ער א־ראפגיין ביי נאכט פון געלעגער כדי צו פאר־שרייבן א געדאנק. מחמת דעם האט ער, ווי אנ־דערע גאונישע למדנים פאר אים, באניצט זיך מיט א סך ראשי־תיבות. ער האט זיך באנגיגט מיט קורצע הערות, ווי א רעזומאט, וואס זאל די־נען פאר „מאטעריאל", אם יראה השם „לכשיר־חיב", ווען ער וועט האבן ווינציקער „וואס־כעדיקע דאגות", וואס זאלן נישט שטערן זיין רו, ווען השי"ת וועט אויך אים שענקען א ביסל מנוחה כדי צו קאנען רעדאגירן זיינע חיבו־רים, וועלכע זענען געווען זיין לעבן...

...מיין פאטער, מיין רבי. אבי מורי. וויפל קרבנות האט ער נישט געבראכט פאר מיר? דער גרעסטער קרבן זיינער איז אבער געווען יענער, וואס ער האט מקריב געווען פון זיין צייט, פון דער צייט וואס איז ביי אים געווען אזוי אייך געדענק איך? וועלכעס ערשטע בילד זיינס האט זיך מיר איינגעקריצט אין מיין קינדערישער נשמה.

האלטנדיק מיך אויף זיינע הענט, איינגעהילט אין א גרויסן טלית, מיט א שווערער זילבער־נער עטרה, די ליכטיקע אויגן פארטיפט אין אן אפענעם ספר... בעת ער חזרט מיט מיר איין די ערשטע ווערטער: תורה ציוה לנו משה...

...זינט דעמאלט זענען פאריבער יארן. שווערע יארן, איבערגעלאדענע מיט דאגות און צרות, יידישע צרות. יארן פון מלחמות און אויך פאגראמען. יארן פון ארעמשאפט און ליידן — און דאן... גארנישט פון דעם אלעמען איז נישט געווען בכוח אים אוועקצורייסן פון לי־מוד תורה, וואס איז געווען די גרעסטע ליידנ־שאפט פון זיין לעבן.

קיין איין שפעטערדיק בילד, וואס האט זיך איינגעקריצט אין מיין נשמה, קאן נישט פאר־שטעלן יענע פון אן אפענעם ספר, אין וועלכן ער איז געווען איינגעטונקען מיט זיין גאנץ לייב און לעבן, בלב ונפש. פונקט אזוי זע איך מיטן דמיון, ווי ער שרייבט — טאג און נאכט האט ער תמיד געשריבן, פארטרויענדיק דעם פאפיר זיינע חידושי תורה, זיינע מייסטער־האפטע דרשות, זיינע בקיאותדיקע תשובות אויף די שאלות בנוגע הלכות, וואס זענען געקומען צו אים מארבע כנפות הארץ.

...שפעט ביי נאכט, נאך חצות. דאס שטעטל שלאפט שוין, אומטום איז פינצטער, בלויז איין פענצטער איז באלייכטן — פון יענעם צימער אין וועלכן ער איז געזעסן פארטיפט, מקיים געווען והגית בה יומם ולילה... סע האט זיך געדאכט אז ארום אים איז פארגליווערט געווארן דאס רישעות פון דער סביבה, סע האבן פארשטומט אלע שונאים, סע זענען פאר־שוואונדן אלע סכנות; די רוחניותדיקע דער־הויבנקייט, וואס ער האט געפונען אין ים־התלמוד, אין די חדרי חדרים פון תורה, האבן אים אויסגעטאן פונעם ארום, פון דער וואכע־דיקער ווירקלעכקייט — אים געגעבן פליגל זיך צו דערהייבן אין די עולמות העליונים...

...ער איז געווען דער ערשטער, וועלכער איז אויפגעשטאנען לעבודת הבורא.

...אזוי האב איך פארגעדענקט זיין ערשט בילד, וואס האט זיך מיר איינגעקריצט אין מיין קינדערישער נשמה.

...דרשות. זיינע דרשות? דאס זענען געווען גאונותדיקע מייסטערווערק. סיני עוקר הרים, בקיאות און חריפות, בליציקע געדאנקען, וואס האבן זיך געשאטן פון זיין פה קדוש, שעה'ן לאנג, פארפלאכטן מיט טויזנטער מאמ־רים, ראשונים און אחרונים, האבן פארכאפט זיינע צוהערער. הגם ער האט זיך געלאזט אויף צעשפרייטע וועגן פון פארשידענע מקורות — האט ער זיך אויף א מייסטערהאפטן אופן צו־ריקגעקערט צו מאכן א סינטעזע, צו באווייזן די טעזן, מיט וועלכע ער האט אנגעהויבן זיין דרשה...

...זיינע כתבי־יד. תמיד איז ער גע־ווען אין צייט־קריזיס. יעדער מאמענט איז פון אים אויסגעניצט געווארן כדי צו פארשרייבן א רעיון, א נייעם חידוש. א סך מאל פלעג ער א־ראפגיין ביי נאכט פון געלעגער כדי צו פאר־שרייבן א געדאנק. מחמת דעם האט ער, ווי אנ־דערע גאונישע למדנים פאר אים, באניצט זיך מיט א סך ראשי־תיבות. ער האט זיך באנגיגט מיט קורצע הערות, ווי א רעזומאט, וואס זאל די־נען פאר „מאטעריאל", אם יראה השם „לכשיר־חיב", ווען ער וועט האבן ווינציקער „וואס־כעדיקע דאגות", וואס זאלן נישט שטערן זיין רו, ווען השי"ת וועט אויך אים שענקען א ביסל מנוחה כדי צו קאנען רעדאגירן זיינע חיבו־רים, וועלכע זענען געווען זיין לעבן...

...מיין פאטער, מיין רבי. אבי מורי. וויפל קרבנות האט ער נישט געבראכט פאר מיר? דער גרעסטער קרבן זיינער איז אבער געווען יענער, וואס ער האט מקריב געווען פון זיין צייט, פון דער צייט וואס איז ביי אים געווען אזוי אייך געדענק איך? וועלכעס ערשטע בילד זיינס האט זיך מיר איינגעקריצט אין מיין קינדערישער נשמה.

האלטנדיק מיך אויף זיינע הענט, איינגעהילט אין א גרויסן טלית, מיט א שווערער זילבער־נער עטרה, די ליכטיקע אויגן פארטיפט אין אן אפענעם ספר... בעת ער חזרט מיט מיר איין די ערשטע ווערטער: תורה ציוה לנו משה...

...זינט דעמאלט זענען פאריבער יארן. שווערע יארן, איבערגעלאדענע מיט דאגות און צרות, יידישע צרות. יארן פון מלחמות און אויך פאגראמען. יארן פון ארעמשאפט און ליידן — און דאן... גארנישט פון דעם אלעמען איז נישט געווען בכוח אים אוועקצורייסן פון לי־מוד תורה, וואס איז געווען די גרעסטע ליידנ־שאפט פון זיין לעבן.

קיין איין שפעטערדיק בילד, וואס האט זיך איינגעקריצט אין מיין נשמה, קאן נישט פאר־שטעלן יענע פון אן אפענעם ספר, אין וועלכן ער איז געווען איינגעטונקען מיט זיין גאנץ לייב און לעבן, בלב ונפש. פונקט אזוי זע איך מיטן דמיון, ווי ער שרייבט — טאג און נאכט האט ער תמיד געשריבן, פארטרויענדיק דעם פאפיר זיינע חידושי תורה, זיינע מייסטער־האפטע דרשות, זיינע בקיאותדיקע תשובות אויף די שאלות בנוגע הלכות, וואס זענען געקומען צו אים מארבע כנפות הארץ.

...שפעט ביי נאכט, נאך חצות. דאס שטעטל שלאפט שוין, אומטום איז פינצטער, בלויז איין פענצטער איז באלייכטן — פון יענעם צימער אין וועלכן ער איז געזעסן פארטיפט, מקיים געווען והגית בה יומם ולילה... סע האט זיך געדאכט אז ארום אים איז פארגליווערט געווארן דאס רישעות פון דער סביבה, סע האבן פארשטומט אלע שונאים, סע זענען פאר־שוואונדן אלע סכנות; די רוחניותדיקע דער־הויבנקייט, וואס ער האט געפונען אין ים־התלמוד, אין די חדרי חדרים פון תורה, האבן אים אויסגעטאן פונעם ארום, פון דער וואכע־דיקער ווירקלעכקייט — אים געגעבן פליגל זיך צו דערהייבן אין די עולמות העליונים...

...ער איז געווען דער ערשטער, וועלכער איז אויפגעשטאנען לעבודת הבורא.

...אזוי האב איך פארגעדענקט זיין ערשט בילד, וואס האט זיך מיר איינגעקריצט אין מיין קינדערישער נשמה.

...דרשות. זיינע דרשות? דאס זענען געווען גאונותדיקע מייסטערווערק. סיני עוקר הרים, בקיאות און חריפות, בליציקע געדאנקען, וואס האבן זיך געשאטן פון זיין פה קדוש, שעה'ן לאנג, פארפלאכטן מיט טויזנטער מאמ־רים, ראשונים און אחרונים, האבן פארכאפט זיינע צוהערער. הגם ער האט זיך געלאזט אויף צעשפרייטע וועגן פון פארשידענע מקורות — האט ער זיך אויף א מייסטערהאפטן אופן צו־ריקגעקערט צו מאכן א סינטעזע, צו באווייזן די טעזן, מיט וועלכע ער האט אנגעהויבן זיין דרשה...

...זיינע כתבי־יד. תמיד איז ער גע־ווען אין צייט־קריזיס. יעדער מאמענט איז פון אים אויסגעניצט געווארן כדי צו פארשרייבן א רעיון, א נייעם חידוש. א סך מאל פלעג ער א־ראפגיין ביי נאכט פון געלעגער כדי צו פאר־שרייבן א געדאנק. מחמת דעם האט ער, ווי אנ־דערע גאונישע למדנים פאר אים, באניצט זיך מיט א סך ראשי־תיבות. ער האט זיך באנגיגט מיט קורצע הערות, ווי א רעזומאט, וואס זאל די־נען פאר „מאטעריאל", אם יראה השם „לכשיר־חיב", ווען ער וועט האבן ווינציקער „וואס־כעדיקע דאגות", וואס זאלן נישט שטערן זיין רו, ווען השי"ת וועט אויך אים שענקען א ביסל מנוחה כדי צו קאנען רעדאגירן זיינע חיבו־רים, וועלכע זענען געווען זיין לעבן...

...מיין פאטער, מיין רבי. אבי מורי. וויפל קרבנות האט ער נישט געבראכט פאר מיר? דער גרעסטער קרבן זיינער איז אבער געווען יענער, וואס ער האט מקריב געווען פון זיין צייט, פון דער צייט וואס איז ביי אים

געווען אזוי טייער, ווידמענדיק זיך כדי אנ־צוצינדן אויך אין מיין געוויסן דעם הייליקן נר תורה. אין לשון־קודש ווערט א געלערנטער אנגערופן „תלמיד־חכם", דאס הייסט א חכם וואס איז אויך א תלמיד. אבער באלד ווי ער הערט אויף צו זיין א תלמיד, אדער ווען ער מיינט אז ער האט שוין נישט וואס צו לערנען, דעמאלט הערט ער אויף צו זיין א געלערנטער. אן אמתדיקער געלערנטער איז יענער וועלכער לערנט תמיד, אן אויפהער, במשך זיין גאנץ לעבן.

פון דער דאזיקער טייערער צייט אויף צו לערנען תורה, האט ער מיר געשאנקען טעג און נעכט, פיל יארן, ביז איך בין געווארן א דערוואקסענער און מיינע טריט האבן מיך גע־פירט מחוץ דעם הויז פון מיינע עלטערן.

אחוץ איין איינציקן חיבור „שאגת אריה", דערשיינען אין יאר 1912, האט ער נישט זוכה געווען צו זען רעאליזירט זיין גרויסן אידעאל פונעם לעבן, צו מסדר זיין דעם אוצר פון זיינע חיבורים, די פרוכט פון זיין מי פון זיין גאנץ לעבן און זיי געבן צום דרוק.

איצט, ווען סע ווערט א פירטל יארהונדערט פון זיין פטירה, אדאנק דער פלייסיקער און טרייער ארבעט פון דעם לעבנס־חבר פון זיין טאכטער ברכה ז"ל, פונעם הרב הגאון ד"ר זאב גאטליב שליט"א, אב"ד פון גלאגוי (ענגלאנד), האט אנגעהויבן דערשיינען פון זיינע עזבונות, דער ערשטער באנד „איתן אריה", איז דערשיינען דעם חודש אין פארלאג „הרב קוק" פון ירושלים. היינטצייטיקע בנישע אוי־טאריטעטן האבן אויסגעדריקט זייער באוואונ־דערונג לגבי אט דעם גרויסן ביימראג צו דער רבנישער ליטעראטור.

*

...און זיין לעצט בילד? דאס איז געווען אין דער צווייטער נאכט פון ראש השנה תשל"ב (1951). שווערע יארן, די שווערע ליידן האבן אים אפגעשוואכט, אבער אפילו ערב יום־טוב האט ער נאך אויסגעשפרייט אויפן פאפיר פער־לען פון דעם אומענדלעכן אוצר פון זיינע פירו־שים אויף דער תורה. דעם צווייטן טאג האט ער שוין נישט געהאט קיין כח אריינצוגיין אין בית־המדרש צו דאווענען מיט מנין...

...שפעט, נאך חצות פון דער צווייטער נאכט ר"ה, האט ער אנגעהויבן זאגן די תפילה פון „נשמת כל חי", די תפילה אין וועלכער מיר לויבן השי"ת, אין וועלכער מיר זאגן ארויס אונדזער צוגעהעריקייט, אז אונדזער נשמה איז א חלק אלוקי ממעל, א פונק פונעם געט־לעכן פייער, מיט וועלכן מיר באהעפטן זיך ווידער מיט דעם הייליקן מקור, פון וועלכן מיר האבן זיך גענומען. דאס איז געווען א תפילה פון א נשמה, וואס איז געווען דורכגעדרונגען פון טיפער אמונה, פון וועלכער דער טויט איז נישט מער ווי דאס אדורכגיין פון איין מדור אין אנדערן, פון פרוזדור צום טרקלין...

...איך האב אים געפונען מיט די אויגן אפן, לעכטיקע און שיינענדיקע. זיין בליק האט צו מיר געשמייכלט. דאס איז געווען דער שמייכל פון א מענטש, וועלכער האט פארענדיקט זיין לעבן מיט א פאזיטיוון סך־הכל אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, א לעבן וואס האט געטון זיין חוב אין דינסט פונעם העכסטן אידעאל. דאס איז געווען א שמייכל פון א נשמה, וואס האט תמיד געלעכצט צו לערנען תורה. צו לויבן השי"ת.

...אין ירושלים, אויפן בית־עלמין סנהדריה, רוען זיינע עצמות קדושות, נעבן זיין אשת חיל, דער קלוגער איבערגעגעבענער פרוי, נעבן זיין געליבטער טאכטער, וועלכע האט געווידמעט איר לעבן פאר די גרויסע אידעאלן פון איר פאטער.

...אט דער דאזיקער פרואו צו סקיצירן די פערזענלעכקייט פונעם גאון הרב אברהם אריה רוזן ז"ל, ווען איך לייען אים ווידער איבער, פרעג איך זיך: ווער האט עס געמאכט? זיין זון? זיין תלמיד? אדער דער רב הראשי רומענישן יידנטום, וועלכער פילט אז עס איז א הייליקער חוב צו ווייזן פארן היינטיקן דור א ביישפיל פון א לעבן פון א גרויסן תלמיד־חכם, פון א געטרייען מנהיג פון א יידישער קהילה, א גרויסע פערזענלעכקייט, וועלכער איז געשטאנען שטאנד אפטיק אין דינסט פון אונדזערע אומשטערבליכע אידעאלן...

זאל זיין געבענטשט זיין אנדענק!

זכר צדיק לברכה!

ב. צדק וחסד

(סוף מעמוד 12)

צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. יל"פ כי כשהקב"ה בא לדון את האדם הוא דן אותו במשפט צדק לפי מעשיו, כי אין משוא פנים בדין, אבל אח"כ כשבא להוציא הדין למעשה אז הקב"ה יושב על כסא רחמים והוא מתנהג עמו לפמשה"ד בחסד וממתיק את דינו. וזה כונת הפ' צדיק ה' בכל דרכיו כי הדרך הוא רק מוביל למטרה וההלכה היא הכנה למעשה, אבל במעשיו הוא חסיד ועושה חסד עם בריותיו כנ"ל.

ג. סת"ם במזל

בשנת תש"א (1941) בשעת חירום ומלחמה כאשר שונא" תפסו את בהכנ"ס „ראשית דעת" וסגרוהו, בעת שבני בן יקיר לי הרב ר' דוד משה שליט"א הי' מכהן שם, והחלטנו להעביר את המתפללים לתוך דירתנו המרווחת עד יעבר זעם, אבל השמש דבהכנ"ס שהוציא את הס"ת והצניעם בדירה קטנה וצרת מקום אסף מנין מתפללים מבהכנ"ס לתפלה באותה דירה צנועה, וכשהגיע ר"ה החליט בני ללכת גם שמה לדורש לפני אותם המתפללים, וראי־שית דבריו שם הי' להביא מאמר העולם (המובא במהר"ם שיף על חולין) כי הכל תלוי במזל אפילו ס"ת שבהיכל. והנה ס"ת אלו היו עומדין בכבודו של עולם בהיכל נאה ומפואר ובעה"ר ירדו פלאים בר"ה זה למקום שפל וירוד כזה, ע"כ גם על הרב דבהכנ"ס לעשות לפמשה"ד, מעין עמו אנוכי בצרה, ולבוא שמה לדרוש לכבוד התורה, וה' ידרוש את כבוד תורתו וכבוד עמו.

ד. תפלין דמרא עלמא

בשנת תש"א בפ' שופטים עת ישבתי בבנ־קורעשט מפני המלחמה, כשהיינו יושבים ב־מסיבת חברים בקידושא רבה אמרה ז' הרבנית תחי' (היא חמותי הרבנית המפורסמת בצדקתה וחכמתה מרת טויבא ז"ל, ומנ"כ בירושלים — המסדר) כי לפי הדין צריכים לבדוק בחודש אלול את התפלין כדי לראות אם הם בשלמות, כלומר אם אחדות מלכות שמים, בחינת ה' אחד, היא בשלמות אצל ישראל, אבלגם הקב"ה מניח תפלין וכתוב בהם ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ובוודאי גם הוא ב"ה בודק את התפלין שלו אם גם הם בשלמות, וע"כ עלינו להבטיח כי אנו באמת גוי אחד ומיוחד, ואז נוכל להתפלל בסליחות „עשה למען פארך", לפי ש־פירש הרה"צ מבארדיטשוב זצ"ל.

ה. אחדות ישראל

בפ' שופטים תמים תהי' עם ה' אלוקיך. יל"פ עפמ"ש בב"י או"ח הל' לולב סי' תקנ"א בשם הריקאנטי מה שניגלה לו בחלום שאין להפריד בין אותיות הוי' ב"ה, עש"ה. וכן ישראל גוי אחד בארץ צריכים להיות באחדות יחד בלי שום פירוד. וז"ש תמים תהי', היינו שתהיו עם תמים אחד בלי פירודים, עם ה' אלוקיך, כמו ששמו של הקב"ה הוא תמים אחד ומיוחד בלי הפרדה ח"ו.

וזה שאמר הנביא מלאכי: אני ה' לא שניתי, שאין בי שניות ופירוד, ואתם בני יעקב, שה' איש הם, לא כלי"תם, בזכות שאתם באחדות גמורה ביניכם הקב"ה מוחל על עוונותיכם, כפי שאמז"ל עה"פ חבור עצבים אפרים הנח לו, עי' ספרי נשא וזה"ק מקץ מס' דא"ז פ"ט תנחומא צו ושופטים וב"ר פל"ח ובמד"ר י"א ועוד. וע"י שהם באחדות יחד יזכו בדין ויתברכו בגו"נ בכל הברכות.

אם יתקע שופר

(סוף מעמוד 12)

שיעסקו בתורה (מסכת כלה: כל מי שאין התורה עוברת על פיו אין בו דרך ארץ) אם כל זה נדמה שהם בעלי דרך ארץ, הוכיח הנסיון שנימוסים כאלה חסרים בסיס, ובימים מן הימים עקב שינוי מסויים בחברה ובציבור יפשוט במנומס את עור הנימוס ויתתרטל לגמרי מדרך ארץ. רק נימוס הנובע ממקור המרוסנת את האדם ומעדנת את נפשו היא המתקיימת. מאידך קובע רבי אלעזר בן עזריה, אם אין דרך ארץ אין תורה. כי לפעמים נתקיים באנשים שיש בהם תורה ו־אפילו הרבה תורה, ועם כל זה אין בהם אותה המידה הדרושה של דרך ארץ ומעשיהם והתנה־גותם אינם הולמים את כבוד התורה. רבי אלעזר בן עזריה מגלה לנו גילוי מרעיש שגם התורה שהלה למד אינה אמיתית. כי אלמלי היה הלי־מוד אמיתי. היה הדרך ארץ צמוד ומתאים ל־תורה. ולכן אומר: אם אין דרך ארץ אין תורה, אינה התורה המשיבה נפש וזהו רקע המוסרי שעליו מסתייג החודש אלול. אולם עלינו לתקן את דרכינו בכל שטחי החיים ונזכה לתקן עולם במלכות ש־ד־י.

שנה טובה לכולכם!

קהילה — מודעות

דרשות פון רב הראשי שליט"א

פרייטיק, ערב ראש־השנה (24סטער סעפ־טעמבער 1976) ארום א זייגער 18,30, וועט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א האלטן א דרשה לכבוד ראש־השנה אין דעם בוקארעשטער כאר־טעמפל.

שבת (25סטער סעפטעמבער), דעם ער־שטן טאג ראש־השנה אין אוונט וועט דער רב הראשי שליט"א האלטן א דרשה אין ספרדישן טעמפל, פון באנו־מאראטשינע נומער 17.

שבת שובה (2טער אקטאבער) וועט אונדזער גייסטיקער מנהיג דאווענען אין דער מלבים־שיל און וועט דארט האלטן די טראדיציאנעלע שבת־שובה־דרשה.

זונטיק (3טער אקטאבער) ערב יום כפור, וועט מען אנהייבן דאווענען א זייגער 17,30. דער רב הראשי שליט"א וועט האלטן א דרשה פאר כל־נדרי אין כאר־טעמפל.

יום־כיפור (4טער אקטאבער) ארום 11 א זיי־גער וועט דער רב הראשי שליט"א האלטן א דרשה פאר יזכור.

פרייטיק צו נאכט (8טער אקטאבער) וועט דער רב הראשי שליט"א האלטן א דרשה אין דער סוכה ביים כאר־טעמפל.

דאס דאווענען אין די ימים־נוראים

אין די ימים־נוראים פונעם יאר תשל"ז וועט מען אין בוקארעשט דאווענען אין פאלגנדיקע שילן:

אין כאר־טעמפל — ספענטא ווינער־גאס נומער 9; אין דער גרויסער שיל — אדאמאקע־גאס 11; אין ספרדישן טעמפל — באנו מא־מאראטשינע־גאס 73; מלבים־שיל — בראוויל־אר־גאס 4; א. ב. זיסן־שיל — מאמולאר־גאס 6; אזן אלטן בית־המדרש — מאשילאר־גאס 79; וויאינצא — טאראס שעבטשענקא־גאס 66; ישועה טובה — ניקאס בעלאיאניס־גאס 9; ראשית דעת — אנטים־גאס 13; אייזיק אילייא — וואנ־נאטאר־גאס 11; קרעדינצא — טאנעאנו־גאס 84; אזשוטארול — אנדריי־באראסאן־גאס 8; פאש־קאנער קלוין — גענ. פלאראעסקו־גאס 19; פועלי צדק — קאנטעמיר־גאס 10.

אתרוגים אויף סוכות

די קהילות און די בעלי־בתים וואס ווילן זיין פארשאפן ארבע מינים אויף סוכות, ווערן געבעטן זיך צו ווענדן צו דער פעדערא־ציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע.

כשר פלייש

אין דער כשרער יאטקע פון סטיקלאר־גאס פון בוקארעשטקא נען אלע יידן באקומען כשר־פלייש.

מקווה

די בוקארעשטער מקווה פון דער מאמולאר־גאס וועט פונקציאנירן ווי געוויינטלעך ערב יום־טוב.

צייטשריפט

פונעם רומעניש רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאָל אין חודש ★ 15.09.1976 ★ בוקארעשט

מעסאזש

לכבוד ראש השנה תשל"ז

פון רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א

צו די יידישע קהילות פון רומעניע

גרייסנדיק דיך אנצוהייבן א ניי קאפיטל אין אייער לעבן, דערמאנט איך אין די רייד פונעם נביא „אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג—ו), אויב עס בלאזט א שופר אין עטאס וועט דאס פאלק נישט צימערן די טעג פון א שיידונג צווישן יאר ווארום סארגנדיקס זיך און דעם וואס הייבט זיך אן. זענען באמת „מים נוראים", אויסגעטערנדיקע טעג. עס באהייבן זיך די גרויסע פראבלעמען פון דער מענשליכער עקזיסטענץ. זי הייבן ארום פרעגן פון די טיפענישן פון אונדזער „זעלבסטאוסזיין, געוועקט פונעם קול שופר, וואס דערמאנט אונדז אז „היום הרת עולם", היינט איז דער טאג פון חשבון־באשאף. דאס דערמאנען פון ב יאת העולם, פונעם צייט פונעם לעבן, פון זיין הכל הבלים און דאך פון זיין דערהויבנקייט, איז נישט קיין זאך סתם פילאסאפישס נאר עס ווערט דער עלעמענטארער חוב פון יעדן איינעם. פון דעם ציבור און נאמענלאזע, וועלכע דאס פאלק רופט געוויינלעך אזוי סוגעסטיוו „פשוטע יידן".

מחמת דעם זענען ראש השנה און יום־כיפור, צו א עם ערשט און בפרט, זונים דערמאליגע יום־טובים אין וועלכע עס געפינען זיך אין דער ג ויסער האנשאל פון משפט נישט בלויז אונדזער גורל, נאר דער פון דער גאנצער בריאה. פון אלע פעלקער. איינגעהילט אין טלית, סוד דער ייד תפילה, ער בעט רחמים, ער קעמפט מיט כביכול גופא, פאר דער גאנצער מענשהייט. צווישן וועלכער ער איז נישט זעלטן געבליבן אויסלירט, אלנט, דער נידעריקס און געפייניקט.

„מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו" (תהלים כד—ג), ווער קען א ויפגיין אויף דעם ברג פון גאט און ווער קען שטיין אין זיין הייליק ארט... אזוי קלינגט אס דאס קול פון די מתפלל ים, מיט יראת־הכבוד און תחלבות דערהייבן זייערע תפילות מיליאנען יידן און רייסן איין די הימלען.

כיט א קאסמישער פערספעקטיוו, ליינט אויף א זייט דער ייד אלע זיינע צרות און דאגות, אלע ליידן און ליידנשאפטן און א בשרודזן באגעגנט דאס נייע יאר אונטער דער פריזע פון נצחיות, איינס יסנדיק זיך אין דער ג ויסער משפחה פון דער מענשהייט זון איז מתפלל פאר אים.

פאקטיס, זענען די טעג און דאזיקע תפילות נישט מער ווי א סינטעז פון דעם, וו מ איסך יארהונדערטער און יארטויזנטער איז אס געווען דס טאגטעגלעכע יידישע לעבן, דער קאמף, דאס קיבנות־גרייסקייט פארן פארשפריטן אזך וואס איז דערהויבנקייט, אלץ וו מ ה ט מיט זיך פארגעשטעלט דאס נ יי ע, דעם פארשריט.

זינט דעמאלט, איז דער גוסר געווארן דער סימבאל פון דער ריזיקער גבורה פון מקריב זיין זיך נופש פונעם ערשטן ייד, אברהם אבינו, א יפן הר המוריה, און ביזן היינטיקן טאג — זענען גערונען טייכן ב וט, ד מ בלוט פון די גיבורים און קדושים פון יידן וואס הייבן געוואוסט צו זיין צווישן די ערשטע רייען פון די גרויסע באגייענדיקע באוועגונגען פון דער מענשהייט.

„הרת עולם" הייסט וועלט־באשאף, די חבלי־לידה פון א נייער וועלט האבן מיר נול סאל געפילט, כיר, דאס אלט־נייע פאלק, די טרעגער פון דער קוזנטער יעריקער תורה, וואס איז דורכגעדרונגען מיטן סרישן גייסט פון באגייאונג.

גלייכצייטיק הילכט אס דער שופר כדי אונדז צו דערמאנען פון די ערשטע טריט ו מ אונדזער פאלק ה מ געטאכט אויסן חעג פון זיין אייגענער געשיכטע. קרבנות, עקדה, תמיד נייע קרבנות, תמיד נייע ליידן, כדי צו דערגרייכן דעם ציל, כדי צו דערגיין די אידעאלן. דער הר המוריה געפינט זיך דארט, אין דער הייליקער שט מ, אין צוגעזאגטן לאנד, אין ירושלים.

עס הילכט אס דער שופר כדי אונדז צו רופן, אז מיר זאלן זיין גוטע און געטרייע יידן, איבערגעגעבענע און ווירדיקע זין פון דער מענשהייט, צו קעמפן פארן וואויל און פארשריט פון אלע און אז מיר זאלן נישט פארגעסן קיין איין מאמענט, דעמאלט ווען עס האנדלט זיך אין אונדזער אייגענעם גורל, די רייד פון הילל: „אם אין אני לי מי לי" (אבות א—יד), אויב איך וועל נישט זיין פאר מיר, ווער וועט מיך אין זינען האבן?

אס זענען די געדאנקען, רעיונות און געפילן וואס קומען אויף אין די דאזיקע טעג, אין וועלכע עס באגעגענען זיך דאס פארגייענדיקע מיט דעם קומענדיקן יאר, וואס מיר הייבן אן.

לאמיר דאנקען השי"ת אז אין אונדזער טייער היימלאנד, די סאציאליסטישע רעפובליק רומעניע, קענען כיר מקיים זיין אונדזער טאפלטן חוב צו זיין לאיאלע בירגער און גלייכצייטיק וויידיקע און געטרייע יידן, אז כיר זאלן קענען אויסנוצן אונדזער נאציאנאלע און רעליגיעזע צוגעהערקייט אז מיר זאלן גייסטיק געהאלטן ווערן בכבוד ווי געטרייע בירגער פון א לאנד, וואס אונטער אונדזערע אויגן, טאג־טעגלעך, בויט א ניי לעבן פון גייסטיקער איידלקייט, יושר, סאציאלן פארשריט, עפענענדיק פערספעקטיוון פאר א ליכטיקן עתיד.

זאל קומען א ברכה אויף אייך, ליבע ברידער און שוועסטער, זאל זיין געבענשט שטיין אייער מי און גייסטיקע טעטיקייט, עס זאל קומען דער לאנג געווארטער שלום אויף ישראל און אויף אלע פעלקער.

מיט דער טראדיציאנעלער ברכה: לשנה טובה תכתבו!

ד"ר דוד משה רוזן

רב הראשי

פיעזידענט פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות

פון דער סאציאליסטישער רעפובליק רומעניע

פארשטעלונג־באזוך פון אמבאסאדאר פון מדינת ישראל ביים רב הראשי שליט"א

דעם 10טן סעפטעמבער ד"י האט ה' שמאי כהנא, אמבאסאדאר פון מדינת ישראל, באגלייט פון ה' מרדכי אבגר, מיניסטער־יועץ, געמאכט א באזוך כדי זיך פארצושטעלן ביים רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, פרעזידענט פון דער פעדעראציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע.

בעתן באזוך, וואס איז פארגעקומען אין א הארציקער שטימונג, האט דער רב הראשי שליט"א געווינשן הצלחה אין דער טעטיקייט פון נייעם אמבאסאדאר. גלייכצייטיק האט ער איבערגעשיקט פארן פאלק פון יישראל א „לשנה טובה", א יאר פון אויפבלי אין שלום.

דער אמבאסאדאר מיט זיין פרוי, האט זיך באטייליקט אין קבלת־שבת, אין כאר־טעמפל.

אונדזערע געסט

הרב ארטור שניאור פון די פאראייניקטע שטאטן

צווישן 22—24 אויגוסט ד"י האט באזוכט אונדזער לאנד הרב ארטור שניאור, פרעזידענט פון דער ארגאניזאציע „סונדישן פאר קאנסטשיענס". דער גאסט האט זיך באטייליקט אין די סייערונגען פונעם 23טן אויגוסט, דער נאציאנאלער יום־טוב פון רומעניע.

דער רב הראשי שליט"א און די רבנית ד"ר רוזן האבן געגעבן א מסיבה אויף זייער וואוינונג, לכבוד דער חשובן גאסט, וועלכער איז געווען באגלייט פון זיין טאכטער, קארין און פון דער פרוי ווי. דערן, קאנגרעס־מיטגליד פון די פ ראייניקטע שטאטן.

די פעדעראציע פון די יידישע קהילות האט געגעבן א מסיב, אין וועלכער עס האבן זיך באטייליקט אחוץ דיי אויבן דערמאנטע אויך דער רב ווייס פון בודאפעסט, וועלכער האט געמאכט א קורצן באזוך ביים רב הראשי שליט"א.

דעם 24טן אויגוסט ד"י איז דער רב ארטור שניאור, באגלייט פון רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, א יפגענומען געווארן אין אוידיענץ פון ה' יאן פאצאן, וויצפרעזידענט פון ה' יאן פאצאן, וויצפרעזידענט פון ה' מי אי אלדעא, וויצע־מיניסטער פאר בעזונדערהייט.

ביים אנקומען און אפפארן זענען די געסט באגריסט געווארן פון די פ ערשטייער פון דער פעדעראציע און פון רעליג ע־דעפארטאמענט.

פרוי חנה זמר, הויפט־רעדאקטאָר פון דער טאָגצייטונג „דבר"

געפינענדיק זיך אין לאנד, וואו עס איז איר אפגעגעבן געווארן דער כבוד אויפגענומען צו ווער, אויף אן אוידיענץ פון פרעזידענט ניקאלאי טשאושעסקו, ה ט פרוי חנה זמר, הויפט־רעדאקטאר פון דער טאגצייטונג „דבר" באזוכט אויך אונדזער ק יל.

מ יטיק צו נאכט, דעם 3טן סעפטעמבער ד"י, ה ט זי זיך באטייליקט אין קבלת שבת אין בוקארעשער כאר־טעמפל. אין זיין דרשה האט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א באגריסט דעם גאסט, אונטערשטרייכנד קדש ביי טראג, וואס זי ברענגט צו געקומען קענען זיך קענענדיק זיך אין לאנד, וואו עס איז איר אפגעגעבן געווארן דער כבוד אויפגענומען צו ווער, אויף אן אוידיענץ פון פרעזידענט ניקאלאי טשאושעסקו. ה ט פרוי חנה זמר, הויפט־רעדאקטאר פון דער טאגצייטונג „דבר" באזוכט אויך אונדזער ק יל.

מ יטיק צו נאכט, דעם 3טן סעפטעמבער ד"י, ה ט זי זיך באטייליקט אין קבלת שבת אין בוקארעשער כאר־טעמפל. אין זיין דרשה האט דער רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א באגריסט דעם גאסט, אונטערשטרייכנד קדש ביי טראג, וואס זי ברענגט צו געקומען קענען

אברהם שענקער, פאָרשטייער פון מפ"ם (ישראל)

צווישן 29סטן אויגוסט און 12טן סעפטעמבער ד"י האט אונדז באזוכט ה' אברהם שענקער פון זיין פרוי, א פארשטייער פון מפ"ם (ישראל), כיסנליד אין דער לייט נג פון דער יידישער אגענץ און יידישן וועלט־קאנגרעס, פארענענדיק זיין חוסט ביי אונדז אין לאנד.

די געסט האבן באזוכט יידישע אינסטיטוציעס און האבן זיך באגעגנט מיט קהילה־מיטגלידער פון בוקארעשט, בראשאוו, שאץ, דאראהאי, באסאראבו, יאס, אראדעא, אראד, ראדעוויץ און טימישארע.

די רעליגיעזע, קולטורע ע און סאציאלע כעטיקייט פון אונדזערע קהילות האבן טיף געריירט די געסט, וועלכע האבן אויסגעדריקט זייער באגייסטערונג וועגן דעם יידישן לעבן.

דעם 9טן סעפטעמבער ד"י איז ה' אברהם שענקער, באגלייט פון רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, אויפגענומען געווארן פון ה' גע רגע נענשו, לייטער פון רעליגיע־דעפארטאמענט. די יידיענץ איז פארגעקומען אין א האציקער שטימונג.

פרייטיק דעם 10טן סעפטעמבער, ביי קבלת שבת, זענען די געסט באגריסט געווארן אין כאר־טעמפל פונעם רב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א.

דעם 12טן סעפטעמבער האט ה' שענקער מיט זיין פרוי פארלאזט דאס לאנד.

דאָס לעבן פון א צדיק מגזע צדיקים

הרב הגאון ר' אברהם אריה רוזן זצ"ל איז געבוירן דעם ערשטן טאג חול־המועד פסח תר"ל (1870). סיי מצד זיין פאטער סיי מצד זיין מוטער שטאמט ער פון יחוסדיקע רבנישע משפחות, א ריינע א ן א לשלשלת היוחסין פון גיסע למדנים, וועלכע האבן מרביץ תורה געווען בכשך יארהונדערטער. זיין ספר היוחסין איז באצירט מיט באריטמע נעמען — טורי זהב, תוספות יום־טוב, מהר"ל פון פראג און אנדערע — דערגייענדיק ביז ר"ש.

נ ך זייענדיק א יונגער בחור איז ער שיין באריימט געווארן ווי א בקי, זיינע שאלות־תשובות האבן באקומען אנזען צווישן די גרו סע רבנישע אויטאריטעטן פון זיין צייט. אין יאר 1901 איז ער אויסגעווייזלט אויף דער כסא־רבנות פון דער חסידישער קהילה פון בוהוש, דערנאך אין מוינעשט, וואו ער איז רב ביזן יאר 1916, ווען ער איז פארבעטן געווארן קיין פעטיטשען צו זיין דארט זייער גייסטיקער מנהיג.

אין יאר 1912 איז דער שינען זיין ערשטער חיבור „שאגת אריה". זיין גאנץ לעבן האט ער געווידמעט דעם ל מוד תורה און צו שרייבן חיבורים, וואס ווארטן אז זיי זאלן דערשיינען.

אין יאר 1941, אין מצב פון מלחמה און רדיפות, קומט ער קיין בוקארעשט וואו ער איז משמיך ה רבנישע טעטיקייט ביזן צווייטן טאג ראש השנה תשי"ב (2טער אקטאבער 1951), ווען ער איז נפטר געווארן.

זיין רביצן, טויבע רוזן ז"ל, (וועמענס זייערע, דער מחבר פון „מי הקלוח", איז געווען רב אין דער קהילה כזן סערגו־נעאמץ אין אנהייב פונעם נייענצנטן יארהונדערט), איז געווען זיין לעבנס־באגלייטערין, מיט חכמה און געטריישאפט, געווען זיין עזר כנגדו, כדי אים צו פארזיכערן דיי גייסטיקע מנוהה, וואס איז אזוי נייטיק פאר דער שעפערישער טעטיקייט.

זיין בן־בכור, הרב אליהו רוזן ז"ל, א באריומטער תלמיד־חכם, דער מחבר פון די ספרים „מנחת אליהו" און „פה אליהו" איז פיל יאר געווען רב אין דער קהילה פון אויטשוויץ, וואו ער איז אומגעבראכט געווארן צווזאמען מיט זיין פרוי און קינדער. דעם זעלביקן טראגישן גורל האט געהאט אויך זיין טאכטער קלארא באמבאך. ביז זיינע לעצטע טעג זענען געווען א טרייסט די טאכטער ברכה (בעטי) ז"ל, און איר מאן, הרב ד"ר זאב גאלדיב שליט"א, א פראמינענטע פערזענלעכקייט פון היינטצייטיקן יידנטום, וועלכער איז העכער א פירער יארה נדערט דער גייסטיקער מנהיג פון גלאסגוי — ווי אויך זיין זון הרב הראשי ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, מיט זיין חש בער רבנית אמאליא ד"ר רוזן.

ער איז געבראכט געווארן צו קבר ישראל אין בוקארעשטער בית־עלמין „פילאנטראפיא" און שפעטער מיט א חודש (נאוועמבער 1951) איבערגעפירט געווארן קיין ישראל, אזוי ווי ער האט איבערגעלאזט בצוואה צו רוען אין הייליק לאנד, אויפן בית־עלמין סנהדריה פון ירושלים. סע האבן אים דעמאלט מספיד געווען די רבנים ראשיים פון ישראל הרב א. הערצאג און הרב אונטערמאן ז"ל און אנדערע פערזענלעכקייטן פון יידישן לעבן.

אין כסלו תשי"ד (נאוועמבער 1963) איז צוגעקומען נעבן זיין קבר אויך דער קבר פון זיין רביצן טויבא רוזן ז"ל, און אין אדר תשל"ב (מערץ 1972) אויך פון זייער ליבער טאכטער הרבנית ברכה גאלדיב ז"ל.

פיל נר־נשמות ווערן אנגעצונדן אויף די דאזיקע קברים, פון אומבאקאנטע וואס קומען באזוכן דעם מקום מנוחה פונעם גאון און צדיק הרב אברהם אריה רוזן זצ"ל.

יהי זכרם ברוך לנצח!

דער איין און אכציקסטער שמיץ...

אין איינעם פון די פארשאלטענע טעג פונעם יאר 1943 איז א יונגער העפטלינג פון א נאציש לאגער געשלייפערט געווארן צו דער ערד, דורך א רוצח מיט א טויטן־קאפ אויף זיין קאשקעטל און מיט א כאנטשיק פון אן אקסענער אדער אים געגעבן 80 שמיץ. צו אלעמענס איבעראשונג איז דער קינד נישט אויסגעגאנגען אונטער די שלעג, אדרבה, פאר־מעלער־פאמעלעך האט דער הויפן פארבלוטיקט פליש זיך אנגעהויבן רירן. פיל שפעטער, שילדערנדיק אט דעם עפיזאד, האט מיכאל פעסטגעשטעלט, אז פאר די מענטשן וויזט עס אויס צו זיין אומגלויבלעך, ווי א גוזמא און דאס, מיינט ער, איז דער 81סטער קלאפ. פון דעם דאזיקן שטאמט דער טיטל פונעם ישראלישן פילם וועגן די נאצישע רציחות.

פארשטייט זיך אז מיכאל האט נישט געטאן עפעס אנדערש ווי צו שילדערן דעם אמת, דעם אמת וואס ער האט איבערגעלעבט. אומגלויבלעך איז העכסטנס דאס, וואס אפילו זיין פאל איז נישט די גרענעץ פון די מעגלעכע ליידן. אין דער דאזיקער „קנאכנמילע", די מיל צו מאלן די ביינער, ווי סע האבן אנגערופן די נאצים גופא זייערע לאגערן, וועלכע זיי האבן געקאמאנדירט, איז נישט פאראן קיין גרענעץ פאר די ליידן. ביים פראצעס מאוטהויזען, האט אן עדות, וואנשאל דערציילט, אז ווען מע האט אים געפונען אז ער האט איינגעדרימלט ביי דער ארבעט, נאך 24 שעה אומאונטערבראכענער אר־בעט, איז ער באשטראפט געווארן מיט 125 שמיץ מיט אן אקסענער אדער. און עס איז נישט פאראן קיין שום באווייז, אז דאס זאל זיין א פאל פון לעצטער מעגלעכקייט אויסצוהאלטן. זיכער איז אבער אז דאס איז נישט געווען קיין זעלטענער פאל. ווי טשיקאווע סע זאל נישט אויסזען, איינער פון די אנגעקלאגטע גופא, ווילהעלם מילער, האט דערמאנט ווי אן ארגו־מענט די דאזיקע אפטע פאלו... כדי זיך צו כארטיידיקן. אויף דער פראגע פונעם פראקו־ראר: „אין אמת, מילער, אז דו האסט גע־שלאגן די העפטלינגע ביז זיין זענען געשט־טארבן?" האט ער געענטפערט: „ניין, עס איז נישט אמת... סע זענען דא עדות מצד דער באשולדיקונג, וועלכע האבן דערקלערט אז זיי האבן באקומען 125 שמיץ און זיי לעבן נאך היינט. נאעסס האט דערקלערט אז ער האט באקומען צו 25 שמיץ מיט אן אקסענער אדער 60 צו 70 מאל און ער לעבט. דער עדות פייערמאן, א יינגל פון 16 יאר האט באקומען 35 שמיץ און ער לעבט נאך איצט.."

ניין, מיר ווייסן נישט און מסתמה וועלן מיר עס קיין מאל נישט וויסן, וועלכע סע זענען געווען די גרענעץ־פאלן אין די נאצישע לאגערן. דאס וואס מיר ווייסן יא, איז עס פון די שילדערונגען וואס סע האבן געמאכט יענע עדות וואס האבן איבעראלעבט. די איבעריקע, דער גרויסער רוב, האט שוין נישט דערלעבט צו זאגן עדותשאפט און בכן וועלן מיר זיך קיין מאל נישט דערוויסן וויפל זיי האבן גע־האט אויסצושטיין.

כון די דאקומענטן וואס די טויטן־בירא־קראטן האבן שוין נישט צייט געהאט צו פאר־ניכטן, ווייסן מיר אז דער דורכשניט־דויער פונעם לעבן אין די לאגערן איז געווען פיר־געזען, לויט די טאגלען צונויפגעשטעלטע פון די צענט־אלע אדגאנען פון די נאצים, אויף 9 חדשים. פאקטיש איז זי געווען פיל קלענער — 5־6 חדשים — סע זענען געמאכט געווארן פינקטלעכע סטאטיסטיקן אין דעם זינען. „קנאכענמילע", האט געמאלן געשווינד און כמעט נישט גלאזט קיין שפן. „ארויסגיין פונעם לאגער קאן מען בלויז דורך דעם קוי־מען", האבן די עס־עס געזאגט מיט געלעכטער, צו די וואס זענען אנגעקומען אויף דער טויטן־פלאנעטע. די קאלומנעס רויעך און דער עקל־דיקער ריח פון געברענט פלייש האבן געוויזן אז דאס איז נישט קיין ביטערער שפאס נאר א ביטערער אמת.

די אקסענע אדער איז געווען בלויז איינע פון די טויטן־מכשירים. ווייט נישט דער איינציקער. כדי צו פייניקן, און הרגענען, האבן די משוגעים גע אט אן אומבארענעצטע דערפינדערישקייט. זיי זענען געווען געניאל צום עלעכטן, וועלכע האבן אומגעקערט דעם וועג פונעם לעבן, שטעלנדיק אויף די יסו־דותדיקע עלעמענטן — וואסער, פייער, לופט — אין דינסט פון מארד... אויפן זעלביקן פראצעס פונעם לאגער פון מאוטהויזען, האט אן אנדערער עדות, קאזימיר קלימענט־סאריאן, געשילדערט דעם פאלגנדיקן עפיזאד. אין א טאג פון חודש פעברואר 1942, איז געשטאנען נאקעט א גרופע יידן מערער שעהן פאר דעם באראק פון פאליטישן דינסט. דער קאמענדאנט קארל שולץ האט באפוילן אז מע זאל ברענגען צו אים אן ביורא צוויי רבנים און ער האט געפרעגט: „איז אייך קאלט?" דער אויוון אין ציטער איז געווען רויט. שולץ האט זיי גע־זאגט, אז זיי זאלן זיך דערנענטערן צו דעם אויוון, דערנאך האט ער געבוטן איינעם פון די רבנים און האט אים ארויסגעזעצט אויפן היציקן בלעך. שפעטער מיט צוויי טעג איז דער מעגטש געשטארבן אין דער אינפיר־עריע.

אבער נישט בלויז דאס פייער, אויך דאס וואסער איז באנ צט געווארן כדי צו פייניקן זעלביקן לאגער איז אנגעקומען א טראנס־פארט פון סאכזענהויזען, דער וועג איז גע־ווען שווידערליך: ווינטער, אין נישט פארדעקטע וואגאנען, אן שפייז און אן וואריעמע בלבושים. סע זענען "סעלעקציאנירט" געווארן יענע וואס זענען געווען שוואך, בערך 500. זיי זענען געצוואונגען געווארן זיך אויסצוטאן און זיך אויסרייען פאזע דער וואנט. דערנאך האט מען געבראכט שלויכן און א גאנצע נאכט האט מען זיי באשפריצט מיט וואסער. אין דער פרי, יענע וואס האבן נאך געלעבט האט מען דער־הרגעט מיט שטיקער אייזן און מיט שטעקנס... דער דאזיקער עפיזאד פון קאשמאר איז גע־שילדערט געווארן פאר א טריבונאל אונטער א שבועה, פון האנז שמעלינג, א קאפא פון א קברנים־מאנשאפט פון מאוטהויזען

אט דאס אלץ איז שווער צום גלייבן, מענטשן וואס זענען ווערט צו טראגן דעם דאזיקן נאמען קאנען זיך נישט פארשטעלן אזעלכע שוידער־לעכקייטן. און דאס צו זייער לויב. עס איז זייער שווער צו גלייבן אז אין טאג אי, וועלכן דער זון איז אלט געווארן 18 יאר, האט זיין פאטער אים אריינגעשטעלט א רעוואלווער אין די הענט, ער האט אויסגערייעט פאר אים 40 מענטשן און ער האט געשטעלט אט ער זאל זיי דערשיסן „כדי אים אויסצולערנען צו שיסן לעבעדיקע צילן". און דאך איז עס געשען אין דער אמתן. דער פאטער האט גע־הייסן פראנץ ציערייס, ער איז געווען דער קאמאנדאנט פונעם לאגער און עס זענען פא־ראן עדות וואס האבן געזען און דערציילט אט די סצענע. און דאך, קוים וואס סע קומט אונדז צו גלייבן, אז אזא שוידערלעכקייט איז טאקע געשען.

ניין, עס איז נישט לייכט זיך פארצושטעלן אז ערגעץ וואו, אויף דער דאזיקער פלאנעטע מיט בלומען, זון, בלויער הימל און זינגענ־דיקע פייגל, האבן עקזיסטירט מענטשן וועלכע האבן אנדערע מענטשן פארוואנדלט אין לעבע־דיקע צילן", אין ברענענדיקע פאקלען, אז א מענטשלעך לעבן איז אפגעשאצט געווארן אויף א פרייז פון 20 ציגא ן — דאס איז געווען דער פרייז וואס מע האט געצאלט פאר א שומר וואס האט דערשאסן א העפטלינג, אז סע זענען פא אן פאלאצן, ארויסגערינגלטע מיט פארקן און צעבליעטע גערטנער, אין וועלכע סע זענען א מגוברא כט געווארן טעג־לעך טויזנטער מענטשן דורך גאזירן, אז סע זענען געווען מתים־פאבריקן וועלכע האבן פונקציאניירט יארן לאנג, מעת־לעת נאך מעת־לעת — במשך פון יארן אומאונטערבראכן! — האבנדיק פאר רוי־מאטעריאל לעבעדיקע נפשות, מענטשלעכע גופים — מוטערס מיט קינדער, עלטערן מיט זיידעס, געבראכטע אהער, ספע־ציעל צו דעם צוועק, כמעט פון דער גאנצער אייראפע...

אט דאס אלץ קאן קוים באנומען ווערן פון א מענטשלעכן פארשטאנד.

...מיר פארשטייען, מיכאל, די ליידן פון דעם 81סטן קלאפ, אבער מיר וואלטן געוואלט אז אויך דו זאלסט זיי פארשטיין, יענע וואס זיי קאנען דיך נישט פארשטיין. עס קומט זיי אן שווער צו פארשטיין, אוודאי קומט עס דיר אן נאך שווערער זיך צו דערמאנען, די מענטשן קומט עס אן זייער שווער אויסצוהערן. און דאך איז דיין אויפגאבע זיך צו דערמאנען, און זייערע אז זיי זאלן זיך צוהערן און פארגע־דענקען. ווייל אויך דאס איז א מחיצה פאר דער פארגאנגענהייט, וואס דארף בלייבן אן עבר און קיינער קיין מאל זאל נישט פאר־מישפט ווערן עס איבערצולעבן.

וויקטאר רוסו

פון רומעניש: **ח. ט.**

די מצבה פונעם צדיק — דאס ספר

אין פארלאג הרב קוק פון ירושלים איז דערשינען דער ערשטער באנד שאלות ותשו־בות פונעם גאון הרב ר' אברהם אריה רוזן ז"ל, וועלכער איז געווען רב א האלבן יאר־הונדערט אין בוהוש, מוינעשט און פעלטי־טשען. דער באנד האט דעם טיטל „איתן אריה" (דער כח פון א לייב) אויפן נאמען פונעם מחבר. די 330 זייטן אנטהאלטן א רייך מאטע־ריאל פון רעיונות און באקיאות, זיינענדיק א א וויכטיקער בייטראג צום אנטוויקלען פון דער ריינטצייטיקער רבנישער ליטעראטור.

אין די 145 תשובות, וואס ער האט געגעבן אויף פארשידענע הלכישע פראגן דערקלערט דער גרויסער למדן פיל אספעקטן פונעם רע־ליגיעזן לעבן.

די תשובות זענען מסדר געווארן, און פאר־זען מיט הערות, דורכן איידעם פונעם מחבר, הרב זאב גאסליב שליט"א פון גלאזגוי־סקאטלאנד.

דאס ספר „איתן אריה", פון וועלכן מיר האבן פארעפנטלעכט עטלעכע תשובות, האבן ארויסגעגעבן גרויס אינטערעס אין דער רבני־שער וועלט.

סע ווערן צוגעגרייט צום דרוק אויך אנדערע כתבי־ פונעם זיין עזבון פונעם גרויסן גאון הרב אברהם אריה רוזן זצ"ל.

ווי וואסער

טראפנס פאלן, ריזשקעלעך רינען, טייכן שטראמען, ימען כוואליען — מער לויט דער השגחה עלוינה און ווינציקער לויט דער בחירה־חפשית.

וואסער איז ווי לעבעדיק — קוועלט און דערדייבט זיך.

טראפנס זענען אזוי ענלעך צווישן זיך און דאך אזוי פארשידנארטיק.

טוי־פערל, טאפנס, באפרוכפערן פארוויעטע ערד.

טרערן־טראפן, געזאלצענע, זענען צו מאל אנגעלאדן ווי מיט סם, אבער צו מאל אויך מיט רפואה.

טרערן פון לייד, פון פרייד, פון מיטלייד, פון מיטפרייד, פארלייכטערן די נשמה; נעמען ארפ א שטיין פונעם הארץ.

רעגן־טראפן זענען א ברכה אויף א פיש געאקערט פעלד — זאגל־קערנדלעך זענען א קללה אויף זאנגען.

וואסער איז כמעט אן א טעם — דאך זעטיקט עס און לעשט דעם דורשט, ווי פאעזיע, ווען אויך אן גראם, בלויז מיט ריטעם.

וואסער אין אן אאזיס איז א ברכה, מחיהדיק אין א מדבר; ים איז באר־דרויענדיק, סכנהדיק.

אזך ווינציק וואסער קאן לעשן דורשט און אויפלעבן; צו פיל וואסער פארפלייצט מבולדיק און קאן דערטרינקען, אויסלעשן לעבנס.

וואסער שפיגלט אפ בליאסק פון ליכט מיט אומצאליקע זונען.

וואסער איז בלוי, איז גרוי, אי־פעטיקער גערויש; צו מאל אבער איז עס שטיל, רואיק — און דאך איז עס ברויז, פלייץ און פארפלייץ, גראבט ברייט און טיף, און פארפילט, פארפירט, פארשווענקט און פארזינקט.

וואסער קאכט און זיד. איז פייכט און קילט.

וואסער קוילערט זיך און פאלט, טרייבנדיק טורבינעס, שאפנדיק ליכט, צי וואסער־מילן צו מאלן קערנדלעך אויף מעל, אויף ברויט — צום לעבן.

וואסער פליסט — ווי די ציייט, ווי דס לעבן, ווי די יוגנט, ווי די על־טער, ווי די געשיכטע.

וואסער איז דורכזיכטיק, ווייס ווי שניי, גליטשיק ווי אייז, שווער ווי וועגן, לייכט ווי נעפל, ווי פארע, ווי חלום, ווי וואר, ווי שלאף, הייליק־שטיל ווי נשמהדיקייט.

א שיפל שווימט אויפן וואסער, אן אונטערשיפל איז די טיפענישן. קאר־נען דאך די מאריינען אויסשטארבן פאר דורשט, טרענקענדיק זיך אין יס־אקען.

וואסער איז אין די הויפטעלעמענטן, נעבן ערד, פייער און לופט — אן וועלכער די וועלט קאן קיין קיום נישט האבן.

וואסער איז פליסיק, קאן זיך פורעמען אויף אלע אופנים, אבער דאך קאן מען עס נישט באהערשן, צוימען, ווען עס צעפלייצט זיך.

וואסער באנט זיך א וועג, הגם סע הייבט געוויינטלעך אן מיט א ריזש־קעלע, קוים אנזעעוודיק.

וואסער פארגעסט און ווישט אפ יעדן סימן. סע בלייבט נישט קיין שפורן פון א וועג, וואן עס איז געשוואומען א פיש, א שיף צי אפילו די טרט פון א ריז.

וואסער איז טיף כמעט ווי דער מענטשלעכער געדאנק, מראדיק, סודות־דיק, שעפטשענדיק, איינטאנק. דאך ניגונדיק — פארטראכט.

וואסער טובלט די נשמה, רייניקט דעם נוף. וואסער איז דאך ריין און קלאר, אויב מע מאכט עס נישט טריב.

קאלעמוטנע וואסער איז אויך ווי וואסער, אבער בלויז ווי לעבן אן ליבבאפט — אן א ציל. אפילו פאר פיש איז שווער צו לעבן אין טריב וואסער.

פונקט אזוי אין צו קלאר וואסער געפינען זיך די פיש נישט זייער היי־מיש: ווען די זון שייינט אויף און שפרייט אויס א נעץ, ווי א פישער, פון א געוועב פון זון־שטראלן — פילן זיך די פיש ווי נאקעט און זיי זוכן א באר־העלטעניש.

די תורה איז געגליכן צו וואסער.

די וויסנשאפט בכלל איז טיף ווי א ים, מיט רעיונות, מיט מיינען, מיט אנדייטן, מיט „ודי לחכ־מא ברמ־יזא"ס, מיט א גרעסערן נימשל אויך צו מאל פון א קלענערן משל — מיט א פשוטן מוסר־השכל.

(פונעם באנד דערציילונגען „קלאנג און אפקלאנג" פון וואלף טאמבור, וואס איז גרייט צום דרוק).

כתב-עת

של היהדות הדתית הרומנית

★ ב"ה, כ' אלול תשל"ו בוקרשט מספר 375 דרשבושן ★

לכל קוראנו

כתיבה וחתימה טובה!

שנת גאולה שלמה, שנת שלום!

המערכת

25 שנה לפטירתו של הרה"ג ר' אברהם אריה רוזן ז"ל

(כמה חידושי תורה של הגאון ז"ל מלוקטים ע"י בנו הרב הראשי דוד משה רוזן שליט"א)

שפתותיו דובבות בקבר

א. עלה א' בתרועה ה' בקול שופר

יש לפרש ע"פ מאמר חז"ל חבור וצבים אפרים הנח לו דאפילו כשישראל עובדי ע"ז ויש אחדות ביניהם אין הקב"ה יכול להם ואמרו בגיטין נ"ב בהנהו תרי דהוו מינצי כל בי שיפשי דשבתא ורבי מאיר עשה שלום ביניהם ואמר הששן זי דאפוקי' מביתא דהנהו תרי ע"ש ובסוף עדיות, אליהו יבא לעשות שלום בעולם וזה שכתוב עלה א' בתרועה, לשון ריעות שעל ידי שישראל עושים ריעות ביניהם ומרצים זא"ז יסתלקו הדינים מעליהם. עלה בלשון התרגום יסתלק ואלקים מדת הדין. וזהו „כתרועה-בריעות", „עלה — יסתלקו", אלקים — הדינים מעליהם.

ה' בקול שופר — כשם שקול השופר נשמע כשמדברים לתוך השופר כי רק קול בלי דברים יצא מפיו ועל זה אומר הנביא „היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו?" כך השם של ארבע אותיות, לא מדברים אותו אלא מכוונים אליו במחשבה, בבחינת „שויתי ה' לנגדי תמיד" שתמיד במחשבה נגדי הד' אותיות, אבל לא בדיבור, וזהו „ה' — הד' אותיות — כחריד את העם — בקול שופר" — ולא בדיבור.

ב. בראש השנה נידון מה יהא בסופה (רש"י פ' עקב)

חז"ל בסוף תענית „בט"ו באב מתחילין להוסיף מימים על הלילות בלימוד התורה", ואמר אבי הרב ר' נחמן צבי ז"ל שבזה יש לפרש דברי רש"י הנ"ל, כי לפי מארז"ל, הקב"ה דן את האדם באשר הוא שם ונמצא לפי זה דכיון שעכ"י רוב ישראל חוזרים בתשובה בעשרת ימי תשובה ומודה ועוזב ירוחם, יצא זכאי בדין. אבל דא עקא שאח"כ יש שחוזרין על הראשונות והנה רק מודה הוא ולא עוזב. אבל הקב"ה צופה ומביט אשר ככלות השנה, דהיינו מ"ה ימים מט"ו באב עד ר"ה יתחילו שוב להוסיף מימים על הלילות בתורה ובתפלה ולכן הקב"ה דן אותם לא רק אשר הוא שם אלא גם לפי מה שיעשו בסוף השנה ולכן „בר"ה נידון מה (מ"ה ימים ש־בסוף השנה) יהא בסופה".

ג. בענין מאמר העולם „אורח מביא רפואה"

פ"א פגע אדוני אבי הרב הצדיק ר' נחמן צבי זצ"ל בהרה"צ ר' אורי מסאמבור ז"ל ובו ביום בנו של ר' אורי הי' חולה ומדי דברו מזה שאל את אבי מנא הא מילתא דאמרי אינשי „אורח מביא רפואה" והשיב לו אבי ז"ל על אחר די"ל כל יסודתו מ"רבי קודש מזוהר הקדוש ר"פ וירא, כדסריא דינין על אינש הקב"ה שלח לי' דרונא. מאי דרונא? אורחא. אם יהיב חסד עם האי דרונא נסתלקו הדינין מעלוהי ע"ש, ונראה שרצ"ל דאותיות אורח המה שוים עם אותיות רופא. רק הבדל אחד יש ביניהם באות ח', בין האות ח' (באורח) ובין האות פ' (ברופא) וההבדל כמספר חסד שעולה ע"ב. וזהו כוונת הזוהר: כד שריא דינין (היינו שיש לו חולה בתוך ביתו) קוב"ה שלח לי' אורח, אי יהיב חסד (ע"ב) עם האורח (מוסיף ע"ב לאורח) יעלו שניהם לאחדים כמספר רופא ויסתלקו הדינים מעלי'.

וכשמע בני הרב הגאון הקדוש מוה' אלי' (שנהרג על קידוש השם על ידי הרוצחים של היטלער וסייעתו, ימח שמם) את דברי אבי הרה"צ ז"ל, הוסיף מן דיל', די"ל שגם ישועה יכול האורח להביא כמו שכתב הרמב"ן בר"פ וירא והתוס' בבבא מציעא דף פ"ג שאותו המלאך שהביא רפואה לאברהם, הביא ישועה ללוט שהצילו מהפיכת סדום.

ואנכי הוספתי סמוכין לזה מתפלת שמ"ע „מכלכל חיים בחסד" ר"ל שמשפיע חיים, רפואה על ידי חסד, רופא חולים ומתיר אסורים. ראשי התבות הם אורח (המביא רפואה).

מעזבון כתבי יד מוהז"ל הגאון מהאא"ל רוזן זי"ע

מלוקט ע"י חתנו הרב ז. גוטליב שליט"א, אבד"ק גלסגוי (סקוטלנד)

א. רמזי אלול

דורשי רשומות היו דורשים חפסוקים עם הר"ת א"ו"ל, ובעקבותי"ם י"ל כי וישאלו איש לרעהו לשלום הם ג"כ ר"ת אלו"ל, לרמז שתחלה צריכים לפייס זא"ז ולתקן החטאים שבין אדם לחבירו ואח"כ לשוב אל ה' וירחמהו.

וכן ר"ת אחד לעולה ואחד לחטאת הם אלו"ל, כי כידוע העולה מכפרת על ההרהורי עברה והחטאת על מעשי חטא, ובחודש אלול צריכים לתקן המחשבה והמעשה.

וכן הפסוק ושאלך לאמור למי אתה ר"ת אלו"ל, יל"פ ע"פ מאז"ל (באבות פ"ג) הסתכל בג"ד כו' מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי כו', ופירשו בזה שיחשוב שהוא בא מפקור טהור מאבות הקדושים וזה מאין באת, ומאידך מאין באת מטפה סרוחה, וכן ולאן אתה הולך אל עולם הנשמות של כל אבותיך הקדושים והטהורים ותתבייש מהם והם יבושו בך, ומאידך אל מקום עפר רמה ותולעה, ועוד זאת שלישי' ולפני מי אתה עתיד ליתן דו"ח לפני ממ"ה הקב"ה. ולזה רמז הפסוק כי יפגשך עשו אחי, זהו שרו של עשו, הוא הששן הוא יצה"ר שנדמה לו כאח לפתותו לדבר עבירה ר"ל, אבל ביום הדין ישטין ויתבע בדין ג"ד אלו למי אתה דהיינו מאין באת, ואנה תלך זהו ולאן אתה הולך, ולמי אלה לפניך, רומז אל ולפני מי אתה עתיד ליתן דו"ח כנ"ל. וע"כ העצה היא כי בחודש אלול הרמוז בפסוק ושאלך לאמר למי אתה, תקדים רפואה למכה ואמרת לעבדך ליעקב, רומז אל הגוף (כמ"ש בעקרים ריש מאמר ד' ע"ש).

(נראה שמוחז"ל כיון כאן לפרש גם סוף הפסוק מנחה היא שלוחה גו' ע"פ הפדר"א פמ"ן דישראל נותנים „שוחד" לשטן ביה"כ וכשה א רואה שהם מביאים שני שעירים א' לה' לעואזל וכל עוונותיהם של ישראל שחזרו בתשובה הם עליו, גם הששן מסכים שישראל הם עם אחד בארץ כמלה"ש יהם ראויין לברכה. ולזה רומז הפ' מנחה היא שלוחה וכו' לשעיר המשתלח וד"ל, אבל לזה צריך תשובה כאמור כבר בחודש אלול שהוא ר"ת א' לה' וגורל אחד לעזאזל, כי הא בהא תליא — ז. ג.). וע"כ גם ר"ת אלה לפניך ואמרת לעבדך הם אלו"ל כנ"ל.

והנה בחודש אלול צריכין גם להתפלל על שלום המדינות ובשלומם גם לנו שלו'. וע"כ אלו"ל הוא ר"ת איזהו לשלו', ואז יתהפך הצירוף לר"ת איזהו לשלו' ואיזהו לשובע. ולהיות כי הכל תלוי בא"י אשר עיני ה' בה גו' כידוע וע"כ אלו"ל הוא גם ר"ת אתן לזרעם ונחלה לעולם, שישראל יזכו לגאולה שלימה ע"י משיח צדקנו ואז יהי' שלו' ושובע בכל מדינות העולם, אכי"ר בב"א.

(סוף בעמוד 9)

אם יתקע שופר (עמוס ג—ו)

מאת הרב יצחק מאיר מארילוס

מקובל ורגול היא אצל מפרשי התורה לפרש המקרא „מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו" (ויקרא טז—ל), כי כוונת המקרא היא „לפני", טרם בוא יום השם הגדול והנורא, הידוע בשם יום הכיפורים, יום הקדוש, עוד בימי האלול שהשופר מעורר לתשובה ולחרדת הדין תטהרו. ורצונו לומר לרצות ולפייס את חבירו באם אשם כנגדו בדיבור או במעשה, על סמך דרשת רבי אלעזר בן עזריא במסכת יומא (דף פה—ב): לפני ד' תטהרו מכל חטאתיכם. לפני השם משמע רק אלו החטאים שהם לפני השם ולא חטאים שבין אדם לאדם. מכאן שרק עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר ועבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו. ואופניית היא דרשת רבי אלעזר בן עזריה, כי הוא הוא שמדגיש ששני סוגי המצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו צמודות אחת לשניה.

במסכת אבות (פ"ג משנה כא) „רבי אלעזר בן עזריה אומר, אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה". התורה מהווה יסוד לדרך ארץ. ומי הוא ששונה ואינו מתרשם? שמואל מגדולי אמוראי בבל ויחד עם הקניית ידיעה יסודות בתורה איפשר לו גם רכישת ידיעות מקיפות בכל שטחי המדע וביחוד ברפואה ובאסטרונומיה (מסכת בבא מציעה דף פה—ב) ומזה שמו שמואל ירחינאי (שם), מלשון הירח וכוכבים (תהלים קלו—ט) וכהסברת רש"י שם, וכמו שאמר שמואל על עצמו „בקי אני בשבילי דרקיע כמו אלו שבעירי שאני גר בה הנקראת נהרדעא", וביחוד ברפואה (שם) והיה רוחש כבוד לכל אדם מבלי הבדל דת ומעמד. הוא הורה, אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו לעתו של נכרי (חולין צד—א), באותם הימים שלא בד והשפחה היו משועבדים בגופם לרבם, הורה שמואל שהפוגע ברגשת שפחתו אף אם לא כוון להעליבה חייב לשלם לה דמי בושת. ומנמק כי בתורה כתיב „בהם תעבודו" (ויקרא כה־מו), לעבודה ולא לבושה (נדה מז—א), ולציון מיוחד ראוי להביא הלימוד של חכמינו (חולין פד—א) בענייני כלכלה, בכלל ואכילת בשר בפרט, ב־תורה פ' בשלח (טז—ח) „בשר לאכול", מפרש רש"י: ולא לשובע, למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ובש"ס שם מרחיב הלימוד וזה לשונם „תנו רבנן, כי יתחיב ד' אליקיך את גבולך (דברים יב—כ) למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל בשר אלא לתיאבון. מכאן אמר רבי אלעזר בן עזריה (שהמדובר הימנו במאמרינו זה) מי שיש לו מנה יקח לפסו (רש"י: לקדירתו) ליטרה ירק (רש"י: אבל בשר לא יאכל), עשרה מנים, יקח לפסו ליטרה דגים (רש"י: דגים היו בזול במקומם מיותר מן הבשר), מאה מנים, ישפתו לו קדרה בכל יום. היינו שירשה לו לאכול בשר בכל יום. נמצא לפי שיטת רבי אלעזר בן עזריה, אכילת בשר יומיומי היה נחשב לדבר שהוא עודף על צורך ושאין בו הכרח לחיין של אדם, ואינו אלא להרחבת דעתו ולתענוגיו. ומקשה שם הש"ס, ואל' האחרים שאמרת ליטרה דגים וליטרה בשר אימתי יאכלוה? (רש"י: אם לא בכל יום?). ומשנה מערב שבת לערב שבת, כוונתו בליל שבת. כמו שדרשו חכמינו ז"ל במסכת יומא (עח—ב) על המקרא (שמות טז—ח) בערב בשר לאכול, למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא ב־לילה. ומסביר בתורה תמימה, בטעם הדבר משום דבשר נאכל בסעודת קבע ואחרי סעודת קבע טובה המנוחה, וביום כל אדם טרוד בעניניו ואינו יכול לנוח, והמייגע אחר אכילת קבע מביא עליו חלאים רעים (רמב"ם פג, הלכה ד' מדעות). המשך משם אמר רב (אבא) צריכין אני לחוש לדברי זקן (רבי אלעזר בן עזריה). אמר רבי יוחנן, אני מתנגד לשיטה זו והנימוק אבא (רב) ממשפחת בריאים היה. אבל כגון אנו, מי שיש לו פרוטה בתוך כיסו יריצנה להנוני (רש"י: ולא יסגף עצמו). ורב נחמן אומר, כגון אנו לוין ואוכלין (רש"י: רב נחמן אחר דורו של רבי יוחנן היה ומשתנה והולך ולא בריא כבימי רבי יוחנן ולפיכך הוא אומר כגון אנו דאפילו אין לנו פרוטה, עלינו ללוות ולאכול) ועתה באתי מובא בירושלמי כתובות (פרק ח־מישי סוף הלכה ה') על אותו רבי יוחנן ששיטתו כי מי שיש לו פרוטה יריצנה להנוני מן כל מה שהיה אוכל היה נותן לעבדו, כשמד־גיש כל משמע אף בשר. ובאם בירושלמי כתובות רמזו חכמינו ז"ל בדרך רמז שיטתו של רבי יוחנן, הנה בירושלמי (בבא קמא פרק ש־מיני סוף הלכה ד') נאמר ברור: רבי יוחנן אכל בשר ונתן לעבדו, שתי יין ונתן לעבדו.

ומי יכול לירד לעמקי ים התלכוד ולהוציא משם המידות טובות שהיטילו בין אדם לחבירו. רבים הם ואי־אפשר לפורטם. ואף שבמבט שטחי נראה שיש אנשים בעלי נימוס ודרך ארץ מבלי

(סוף בעמוד 9)

גזע תרשישים

(לתולדות הגאון רא"א רוזן ז"ל)

בבית שופע אור תורה וחסידות, בעיר יאגלניצא (מזרח גליציא) נולד הגאון רבי אברהם אריה לייב רוזן ז"ל, אחד המיוחד משרי המאה שעברה, בא' דחוה"מ פסח תר"ל.

אביו הרב החסיד רב נחמן צבי ז"ל, שבחוגי החסידים היה נודע כר' זיידא יאגלניצר, איש נכבד ונשוא פנים, בר אוריין ובר עובדין, ממקורבין של הצדיק רבי דוד משה זי"ע מ־צ'ורטקוב, היה בנו של הרה"צ רבי אפרים מיגלניצא זי"ע (מחותנו של הרה"ק רבי יהודה צבי מסטרעטין זי"ע ואחו הרה"צ רבי יצחק קוסובר זי"ע, בן דודו של הרה"ק רבי מענדלי קוסובר זי"ע ותלמידו של הרה"ק רבי וואלף מטשארני אוסטראה), שהיה בן בתו של הגה"ק מאוה"ג רבי נחמן צבי הלוי עפשטיין אבד"ק קאלאמעא, בן בנו של הרהה"ק רבי נחמן אבד"ק באר (חברו של הבעש"ט זי"ע רבו של הרה"ק רבי איציקל מדראהאביטש זי"ע), שהיה דור רביעי למהר"ם לובלין ולרבינו מרדכי יפה בעל הלבושים, ומגזע התוי"ט הש"ז והב"ח ולמעלה בקודש גאוני ארץ וצדיקי עולם.

אמו הצדקת מרת הענא ז"ל (אחות הרה"ג המפורסם רבי ישראל מתתיהו אויערבאך ז"ל בעהמ"ס אמרי בינה, גזר ישראל, אלפי ישראל, ועוד הרבה ספרים) היתה בתו של האי סבא קדישא הרה"ג רבי נחמן זאב אויערבאך זי"ע ממניסטרישץ (גיסו של הרה"ק מוהר"נ מברסלב זי"ע, דור רביעי להגה"ק ר"נ כ"ק בעל סמיכת חכמים ונכד החכ"צ ז"ל) בן הרה"ק מופה"ד הגאון רבי דוד צבי זי"ע אבד"ק קרעמיניץ ומאהלוב (גיסו של רבינו בעהמ"ס מאיר נתיבים זי"ע) בן הגה"ק רשכבה"ג רבינו אריה ליב אבד"ק סטניסלב בהגה"ק רבי מרדכי מארדוש אבד"ק באמבערג בהגה"ק רבי דוד אבד"ק ראוא (בן אחותו של הט"ז ז"ל) שהיה בן אחר בן לרש"י ז"ל משלשלת היוחסין דור אחר דור, מגזע גדולי הדורות המפורסמים המהרש"א, הרמ"א, הרש"ל, המהרי"ל, הא"ה, בעל החינוך, מהר"י מינץ, הרא"ש, מהר"ם מרוטנבורג, ועוד, עד בעלי התוספות ורש"י ז"ל שהיו מב"ב של גאוני בבל ומזרע המלוכה של דוד המע"ה.